

Inter-religious prejudices and stereotypes among Sunni university students in Iran: A social cognitive approach

Sobhan Rezaee^{1,2} , Mahmood Shahabi^{3*} , Hesamoddin Ashna⁴, Abbas Varij Kazemi⁵, Javad Hatami⁶

1. PhD in Cultural Sociology, Department of Social Studies, Iranian Institute for Social and Cultural Studies of Ministry of Science, Research & Technology, Tehran, Iran
2. Social Studies Department, Negah Institute for Social Research and Scientific Communication, Tehran, Iran
3. Associate Professor, PhD in Sociology of Communication, Department of Sociology and Social Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran
4. Associate Professor, PhD in Islamic Studies and Culture and Communication, Department of Culture and Communication, Faculty of Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran
5. Associate Professor, PhD in Sociology, Department of Cultural Studies, Iranian Institute for Social and Cultural Studies of Ministry of Science, Research & Technology, Tehran, Iran
6. Associate Professor, PhD in Psychology, Department of Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Received: 28 Oct. 2022

Revised: 15 Jan. 2023

Accepted: 19 Jan. 2023

Keywords

Social cognition
Prejudice
Inter-cultural communication
Iranian cunnies
Educational migration

Corresponding author

Mahmood Shahabi, Associate Professor, PhD in Sociology of Communication, Department of Sociology and Social Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran

Email: Mshahabi88@gmail.com

 doi.org/10.30514/icss.24.4.158

Introduction: Border settlement is the social platform for the coexistence of various ethnicities and religions in Kurdistan, Sistan & Baluchistan, and Turkmen Sahra in Iran. Despite this platform, like many similar social contexts, it is sensitive to inter-ethnic and inter-religious prejudices and cognitive representation of self and others. The current study aims to answer these three questions: 1) What kind of inter-religious prejudices and stereotypes exist in Sunni students living in Kurdistan, Sistan and Baluchistan, and Turkmen Sahra or migrated to Tehran? 2) What is the level of inter-religious prejudices among Sunni and Shia's students living in the mentioned cities? 3) How does educational migration to Tehran affect the type and level of inter-religious prejudices in Sunni students?

Methods: This is a mixed-method study using qualitative and quantitative tools. The Stereotype Content Model of Fiske was used for quantitative assessment. Furthermore, to gain a deeper understanding of the cognitive representation of self and other in inter-religious relations among Sunni students, the researcher asked the participants to describe themselves and the Shiites of their provinces using at least five traits.

Results: Based on the survey data, in Kurdish and Turkmen students, migration to Tehran caused a decline in representation of the aboriginal Shiite others and the self (based on the views of Shiite people). Among Balochi students, who had the worst image of self and aboriginal Shiite others compared to Turkmen and Kurdish counterparts, migration to Tehran improved the situation, including improving the indicators of warmth and competency, which could transit this inter-religious prejudice from disgust to pride.

Conclusion: Prejudice dramatically affects the relationship of Sunni people living in Kurdistan, Sistan & Baluchistan, and Turkmen Sahra with Shia residents. Educational migration to Tehran negatively affects the image of Shiite others among Kurdish and Turkmen people, while inter-religious communication is slightly improved among Baluchies after migration.

Citation: Rezaee S, Shahabi M, Ashna H, Varij Kazemi A, Hatami J. Inter-religious prejudices and stereotypes among Sunni university students in Iran: A social cognitive approach. *Advances in Cognitive Sciences*. 2023;24(4):158-182.

Extended Abstract

Introduction

Iran is a social context for the coexistence of distinct ethnicities and religions. In the northeast of the country, Mazandarani, Fars, Turk, Sistani, and other ethnic groups, who are mainly Shia Muslims, live next to the Turkmen

and Baloch immigrants, who are Sunni Muslims. In the west, Sunni Kurds live together with Shia Kurds, Lors, and Turks. In the southeast, Sistani and Shia immigrants live with the Baloch people who adhere to Sunni Islam.

Although such social context has provided a peaceful coexistence, similar to many social contexts, it has experienced inter-ethnic and inter-religious prejudice and intergroup and intragroup prejudices. These intergroup prejudices are considered cognitive associations resulting in social categories at the macro social structure, directing intergroup communication and also the distribution of social privileges at micro levels.

The current research aimed to answer the following three questions: 1) What kinds of inter-religious prejudices are observed among Kurdish, Baloch, and Turkmen students living in the border provinces or immigrants to Tehran and Shia's residents living in these provinces? 2) What is the level of stereotypes and inter-religious prejudices among Sunni students and those of Shia Islam living in the corresponding provinces? 3) What is the effect of migration to Tehran for academic education on the quality and the level of stereotypes and inter-religious prejudices of Sunni students?

Methods

The Stereotype Content Model (SCM) by Fiske et al. (1) the present study used to answer the research questions and understand inter-ethnic and inter-religious biases and prejudices, in which people judge people mainly by answering answer two questions based on their mental categories: Are they friends or enemies and are they capable or incapable? The first question, considering the warmth of the relationship, deals with the good or bad intentions of that person/group, whether they are friends, colleagues, rivals, or enemies. Whereas the second question considering competency, deals with their current status in terms of capability and disability. In SCM, social perception, cross-cultural cognition, and communication are created from warmth and competency derived from factors and structural relationships between groups. However, the competition to obtain resources is the primary

determinant of warmth. Therefore, the group members are warm and friendly, whereas competitive groups are cold and untrustworthy. On the other hand, the current situation represents competency and indicates the capability and incapacity level.

In addition, to complete the data and obtain a deeper understanding of the cognitive representation of the self and others regarding inter-religious communication in the view of Iranian Sunni students, we asked the participants to describe themselves and Shia Muslims living in the province using at least five adjectives. Then, the qualitative and quantitative content of the presented adjectives were analyzed.

The sample included all male and female Baloch, Kurdish, and Turkmen students living and studying in border provinces, including Sistan and Baluchistan, Kurdistan, and Turkmen Sahra region, or those who migrated to Tehran for education.

Cochran's formula was used to calculate the sample size. Considering the statistical population in Tehran and Kurdistan, Sistan and Baluchistan, and the Turkmen Sahara region, the minimum sample size was estimated to be 372 people at a 95% confidence level. However, to consider the sample variation and being able to remove incomplete questionnaires, the sample size was increased by 70% in the border provinces and Tehran and reached 630 people, including 315 people from Tehran and 315 people from Kurdistan, Sistan and Baluchistan, and the Turkmen Sahara region.

Results

Self-representation from others' view in the border provinces

Understanding how to describe yourself from others' views is an essential factor in appreciating self-representation as one of the most critical foundations of intercultural social capital and social cognition of intergroup

prejudices. It significantly affects the cross-cultural communication of the ethnic-minority groups living in border provinces against the country's Shia population.

The obtained results showed that the Baloch students living in the Sistan and Baluchestan province had the worst self-representation from the others' view, i.e., the Sistani Shiites of this province. However, it showed a slight improvement after migration. The Turkmen students were found with a better self-representation from others' view, i.e., the Shia Muslims living in Turkmen Sahara, including Sistani, Gorgani, Turk, and the like. Nevertheless, it offered weakening to some extent after migration. In contrast, the Kurdish students living in Kurdistan showed the best self-representation from the perspective of Shia Kurdish people in Kurdistan, which also showed a slight change following immigration. The total average score of all students showed a drop and weakening of the self-representation from others' views following migration. In contrast, warmth has a relative advantage over competency before and after migration.

Representation of others in the border provinces

The representation of Shia is significant for Sunnis as a religious minority, who feel like a minority both religiously and ethnically. It can be used to understand better the relationship between the minority and the majority in the border cities of Iran. According to the results, Baloch students living in this province had the worst self-representation from others' view, the Sistani Shiites living in Sistan and Baluchistan. In this regard, the mean scores of the students on the warmth and communication competency provided in the below table should be considered: Kind (3.26 ± 0.97), having good intentions (3.02 ± 0.99), reliable (2.95 ± 0.9), and the like. Interestingly, this variable showed a relative improvement after the migration, so communication warmth showed a slight improvement than competency.

Turkmen students also showed a relatively better self-representation from others' views, including the Sistani, Gorgani, Turk, and the like. However, Shiites living in the province established a relative reduction after migration. In contrast, the Kurdish students living in Kurdistan similarly had the best self-representation from the Shia Kurd people living in Kurdistan compared to other ethnic groups, showing a slight change and reduction after immigration. However, the average score of all the studied students showed that immigration caused a reduction in the representation of others in ethnic student groups. In contrast, warmth and competency showed no changes before and after immigration.

Conclusion

Regarding cognitive representation, This study's results showed that migration to Tehran in Kurdish and Turkmen students caused a decrease in self-representation from others' views, i.e., people of different ethnicities and religions in these border provinces. Besides, these students experienced decreased in representation of others, indicating that expression of self and others is weakened after immigrating to Tehran for Kurdish and Turkmen students. However, regarding Baloch students, who had the worst representation of self and others compared to Turkmen and Kurdish students in Sistan and Baluchestan, migration to Tehran caused an improvement in this variable. By improving warmth and competency, the place of the other can prevent the province from inter-group hatred and contempt, making it closer to excellence. Notably, the changes in self-representation from others' views and representation of Shia living in the province based on migration, as well as the difference between the scores of students living in the province and those who immigrated to Tehran, were significant and also a significant difference was found between ethnic groups in these two factors.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

In the current study, all required ethical principles have been observed, including obtaining informed consent, the confidentiality of participants' names, information, ideas, and the like. Besides, the research participants were free to leave the study at any research phase.

Authors' contributions

Research design: Javad Hatami, Mahmoud Shahabi, Hesamoddin Ashna, Abbas Kazemi, Sobhan Rezaee; Supervision: Mahmoud Shahabi, Hesamoddin Ashna, Abbas Kazemi & Javad Hatami; Data collection and data entry: Sobhan Rezaee; Data analysis: Sobhan Rezaee; Writing the research report: Sobhan Rezaee, Mahmoud Shahabi, Hesamoddin Ashna, Javad Hatami, Abbas Kazemi; Finalizing the report: Hesamoddin Ashna, Sobhan

Rezaee.

Funding

The current research has not received any financial support from public or private organizations.

Acknowledgments

The authors would like to thank all the participants for their valuable participation in this study. The current manuscript is extracted from Sobhan Rezaee's PhD dissertation in Cultural Sociology, supervised by Mahmoud Shahabi and advised by Hesamodin Ashna & Abbas Kazemi at Institute for Social and Cultural Studies. The dissertation and ethics code is 41819.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

تعصب و قضاوت‌های قالبی بین‌مذهبی در میان دانشجویان اهل سنت ایران: رویکرد شناخت اجتماعی

سبحان رضایی^{۱*}، محمود شهابی^{۲*}، حسام‌الدین آشنا^۳، عباس وریج کاظمی^۴، جواد حاتمی^۵

۱. فارغ‌التحصیل دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه مطالعات اجتماعی، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران
۲. دپارتمان مطالعات اجتماعی، موسسه نشر و پژوهش نگاه مشرق میانه، تهران، ایران
۳. دانشیار، دکتری جامعه‌شناسی ارتباطات، گروه جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
۴. دانشیار، گروه فرهنگ و حکمرانی، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران
۵. دانشیار، گروه مطالعات فرهنگی، موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران
۶. دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

مقدمه: مرزنشینی بستر اجتماعی برای همزیستی اقوام و مذاهب مختلف در کردستان، سیستان و بلوچستان و ترکمن صحرا در ایران است؛ اما این بستر، مانند بسیاری از زمینه‌های اجتماعی مشابه، به تعصب و قضاوت‌های قالبی بین قومی و مذهبی و بازنمایی شناختی خود و دیگران حساس است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سه سوال است: (۱) چه نوع پیش‌داوری‌ها و تعصبات بین‌مذهبی در بین دانشجویان اهل سنت ساکن کردستان، سیستان و بلوچستان و ترکمن صحرا و یا مهاجر به تهران وجود دارد؟ (۲) سطح پیش‌داوری‌ها و تعصبات بین‌مذهبی در بین دانشجویان اهل سنت و شیعه ساکن در شهرهای مذکور چقدر است؟ (۳) مهاجرت تحصیلی به تهران چه تأثیری بر نوع و سطح پیش‌داوری‌ها و تعصبات بین‌مذهبی دانشجویان اهل سنت دارد؟

روش کار: برای پاسخ‌گویی به این سؤالات، ما از یک روش‌شناسی ترکیبی بهره بردیم و در استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان، منطقه ترکمن صحرا، و شهر تهران از طریق راهبردی پیمایش و در قالب یک مطالعه آمیخته با استفاده از ابزارهای کیفی و کمی به بررسی تعصبات میان‌مذهبی به مطالعه تعصبات میان‌مذهبی پرداختیم. ابزار کمی این مطالعه برگرفته از «مدل محتوای قضاوت قالبی (SCM)» Fiske و ابزار کیفی آن، توصیف صفات خودی‌ها و دیگری‌ها است. **یافته‌ها:** نتایج پیمایش نشان می‌دهد که در خصوص دانشجویان کرد و ترکمن، مهاجرت به تهران، موجب تضعیف تصویر ارتباط با اقوام شیعه استان، مشتمل بر تضعیف خوانش چگونگی تصویر خود از نگاه شیعیان استان مرزی، و همچنین، تضعیف تصویر همان دیگری استان برای ایشان شده است. اما در خصوص دانشجویان بلوچ، که در هر دو شاخص بازنمایی خود و دیگری، دارای بدترین تصویر در میان هم‌تایان ترکمن و کرد خود در استان بوده‌اند، می‌توان گفت که مهاجرت به تهران موجب بهبود تصویر ارتباط با سیستانی‌های استان می‌گردد. چرا که با ارتقاء شاخص‌های گرمابخشی و کارآمدی، جایگاه دیگری استان را از نفرت و تحقیر میان گروهی دور و به سوی برتری خوانی نزدیک‌تر می‌کند.

نتیجه‌گیری: داده‌های به دست آمده این پژوهش نشان می‌دهد که ۱. تعصب بر ارتباط کردها، بلوچ‌ها، و ترکمن‌های اهل تسنن با شیعیان ساکن استان‌های مرزی تأثیر بسزایی می‌گذارد. ۲. مهاجرت تحصیلی به تهران بر تضعیف تصویر دیگری در میان کردها و ترکمن‌ها تأثیرگذار است، اما ارتباط میان مذهبی پس از مهاجرت در میان بلوچ‌ها کمی تسهیل می‌گردد.

دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۶

اصلاح نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵

پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۹

واژه‌های کلیدی

شناخت اجتماعی

تعصب

ارتباطات میان فرهنگی

اقوام اهل تسنن ایران

مهاجرت تحصیلی به تهران

نویسنده مسئول

محمود شهابی، دانشیار، دکتری جامعه‌شناسی

ارتباطات، گروه جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی

اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

ایمیل: Mshahabi88@gmail.com

doi.org/10.30514/icss.24.4.158

مقدمه

مرزهای جغرافیای ایران، بستر اجتماعی همزیستی اقوام و مذاهب گوناگون است. در شمال شرقی ایران، گروه‌های قومی مازندرانی، فارس، ترک، سیستانی و... عمدتاً شیعه مذهب در کنار ترکمن‌ها و اهالی مهاجر بلوچ سنی‌مذهب زندگی می‌کنند. در غرب کشور، کردهای اهل تسنن در کنار کردها، لرها، و ترک‌های اهل تشیع و در جنوب شرقی کشور نیز اهالی سیستانی و مهاجران شیعه مذهب در کنار بلوچ‌های اهل تسنن در

کنار هم زندگی می‌کنند. این بستر اجتماعی مرزنشینی، اگرچه مجموعاً یک همزیستی مسالمت‌آمیز را صورت‌بندی نموده است، اما مانند بسیاری از زمینه‌های اجتماعی مشابه محمل پیش‌داوری‌ها (تعصبات) بین قومی و مذهبی (Inter-ethnic and Inter-religious prejudice) و بازنمایی‌های خودی و دیگری شده است. این تعصبات بین گروهی، از جمله تداعی‌های شناختی (Cognitive Association) هستند که در

ساختار اجتماعی کلان به دسته‌بندی‌های اجتماعی، و در سطوح خرد به جهت‌دهی ارتباطات میان گروهی و همچنین توزیع امتیازات اجتماعی منجر می‌شود.

لذا مطالعه کلیشه‌های شناختی تعصب‌های میان مذهبی در مناطق مرزی کردستان، بلوچستان و ترکمن صحرای ایران که متشکل از هم‌نشینی اقوام و مذاهب گوناگون است، ضرورتی است که می‌تواند چگونگی صورت‌بندی ارتباطات میان قومی و مذهبی، سرمایه اجتماعی بین گروهی، احساس محرومیت، رضایت از زندگی، ارتباطات درون فرهنگی، مشروعیت سیاسی، تمایل به حمایت از خشونت سیاسی نسبت به دیگری‌های غیرهم قوم و مذهب و... را تبیین نماید.

مرور نظری

هویت در ارتباطات میان مذهبی: رویکرد فرهنگی

هویت یا چیستی خویشتن، مفهومی بسیار پیچیده و در عین حال مهم و تأثیرگذار است که در حوزه‌های مختلف جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی، شناخت اجتماعی، علوم اعصاب و... مورد بررسی قرار گرفته است. هویت در رویکرد شناخت اجتماعی، نوعی بازنمایی ذهنی از خویشتن است که در ابعاد خودپنداره (Self-concept) و خود ارتباطی (Relational Self) صورت‌بندی می‌یابد. حسی که در ذهن، احساس خود بودگی را مبتنی بر پردازش اطلاعات در موقعیت‌های گوناگون، تنظیم و شکل می‌دهد (۱). در این میان خودپنداره مشتمل بر احساسات خصوصی، نقش‌های فردی و اجتماعی، ویژگی‌های شخصی و باورهایمان درباره خودمان می‌گردد که در موقعیت‌های گوناگون صورت‌بندی‌های متفاوتی می‌یابد. این تغییرپذیری‌های موقعیتی، بر اساس ارتباط با افراد و گروه‌های اجتماعی مختلف، به اشکال متفاوتی نمود می‌یابد، بگونه‌ای که ما خود را به صورت مکمل ایشان تنظیم می‌کنیم، اگر رفتار و ذهنیت‌شان نسبت به خویشتن را گرم احساس کنیم، به گرمی و مهربانی پاسخ می‌دهیم، اگر رویکردشان را ستیزه‌جویانه، فریبکارانه، و تحقیرگر پنداشت کنیم، به همان صورت رفتار خواهیم کرد.

همچنین، تجربه زیسته ما در فرهنگ محل زندگی‌مان، گاهی موجب می‌شود که ما استقلال و اکتساب فردی و تمایز هویت فردی‌مان را معیار قرار دهیم و گاهی نیز موجب برجسته‌تر شدن وابستگی متقابلمان به جامعه بزرگتر و هویت اجتماعی‌مان می‌شود. در این خصوص، همان‌طور که Jenkins می‌گوید، هویت‌های فردی و اجتماعی را می‌توان چنان فهم کرد که مشابه یکدیگرند و در عین حال به عنوان عناصری اجتماعی با همدیگر مرتبط و به هم پیوسته‌اند، به گونه‌ای که

فرآیندهای تولید، بازتولید، و دگرگون‌شدن‌شان با یکدیگر مشابه است، هرچند هویت فردی بر تفاوت و هویت اجتماعی بر شباهت و یکپارچگی تکیه دارد (۲).

در این میان، همان‌طور که Jorgensen و Phillips نشان می‌دهند Laclau و Mouffe با اتکا بر نظریه Althusser بر این باورند که هر فردی در یک مجموعه گفتمانی قرار می‌گیرد که از طریق آن گفتمان فراخوانده (Interpellation) می‌شود. در واقع هویت هر فرد در قالب یک گفتمان شکل می‌گیرد و نمی‌توان فردی را تصور کرد که خارج از گفتمانی خاص هویت مستقلی داشته باشد (۳). Hall نیز در فصل اول کتاب مسائل هویت فرهنگی، هویت را در ارتباط با منابع تاریخی، زبان، و فرهنگ می‌داند و بر ساخت (Construction) همه انواع هویت‌ها را در چارچوب گفتمانی امکان‌پذیر می‌داند (۴).

از سوی دیگر، هویت اجتماعی، مانند هویت‌های قومی، مذهبی، و ملی تداعی‌کننده عضویت ما در گروه‌های اجتماعی و جای‌گیری در طبقات و دسته‌بندی‌های گروهی است. هر چه تعلقات هویتی اجتماعی درونی‌تر گردد، موجب کم‌رنگ شدن تفاوت‌های درون گروهی در ذهن، و همچنین پررنگ‌تر شدن تفاوت‌های میان گروهی می‌گردد و در نهایت تعلق خاطر به هویت جمعی و کانال‌ها، مزایا، و محدودیت‌های ارتباطی آن را عمیق‌تر می‌گرداند. برای فهم بهتر اثر هویت جمعی نسبت به فرد می‌توان به مطالعه ارزشمند Turner و Oakes (۵)، روان‌شناسان اجتماعی، در تبیین نظریه هویت اجتماعی (Social Identity Theory) و رفتار بین گروهی اشاره کرد. ایشان در پژوهش بنیادین خویش، هویت اجتماعی را بر اساس آگاهی و احساس تعلق فرد به یک گروه خاص تبیین می‌کنند که می‌تواند مشتمل بر سه بُعد باشد: شناختی: آگاهی فرد از تعلق گروهی خود؛ ارزشی: به معنای نتایج ارزشی مثبت و منفی این عضویت گروهی؛ و همچنین بعد احساسی: عواطف و احساسات نسبت به گروه و اعضای آن. بر همین اساس، ایشان نشان دادند که حتی در گروه‌هایی که به صورت آزمایشی و تصادفی شکل گرفتند، شناخت، احساس، ارزش و احساس هویت گروهی ایشان به صورتی است که اختصاص امتیاز به گروه خودشان را در مقایسه با دیگران اولویت می‌بخشند و به گونه‌ای عمل می‌کنند که به نفع گروه خویش و ضرر گروه رقیب باشد. و همین پدیده موجب می‌شود تا عضویت در گروه، قوم، مذهب، و... موجب احساس افتخار و عزت نفس برای اعضای گروه باشد و آنها را به تقویت و دفاع از این هویت جمعی در مقابل دیگران ترغیب کند (۵).

بر همین اساس، Tajfel و Turner استدلال می‌کنند (۶) که ما جهان پیرامون خویش را از طریق یک فرآیند دسته‌بندی اجتماعی،

ارائه یافته‌های خویش از ۴ مطالعه وسیع در فلسطین، شهرک‌های مناطق اشغالی، اندونزی، روسیه، مکزیک و هند در مورد حملات انتحاری می‌پردازند و در مجموع نشان می‌دهند که در هیچکدام از این زمینه‌های متفاوت فرهنگی، میزان اعتقاد دینی به تنهایی عامل مؤثر و تعیین‌کننده‌ای برای تبیین میزان حمایت دینی در قبال عملیات انتحاری نیست، بلکه میزان شرکت در نهادها و جماعت‌های دینی، که به ارتقای هویت جمعی درون گروهی و افزایش میزان همبستگی اجتماعی در میان افراد می‌انجامد، با افزایش میزان حمایت از حملات انتحاری رابطه مستقیم دارد (۸). لذا جماعات دینی به مثابه یک خرده فرهنگ می‌تواند مولد گفتمانی باشد که چنین کنش‌های مقاومت را تولید و مشروع نماید. در واقع، این هویت اجتماعی که از یک طرف شکل‌دهنده ارتباطات درون گروهی است و از طرف دیگر به تمایز برون گروهی می‌انجامد، هویت جمعی را به مثابه یک خرده فرهنگ متمایز صورت‌بندی می‌نماید. به علاوه، همان‌طور که ذکر شد این هویت اجتماعی مشتمل بر نظام ارزشی است که ساختار کلی ارتباطات درون-برون گروهی را تعریف می‌کند، که در این میان ارزش‌های مقدس (Sacred values) مهمترین آنها می‌باشند. Atran و همکاران انسان‌شناس شناختی آمریکایی، این ارزش‌های را چنین تعریف می‌نماید: ارزش‌های مقدس از جنسی غیر مادی و غیر ابزاری برخوردار هستند و با عقاید اخلاقی همراهاند و اعمال ایشان با اهدافی غیرمادی و غیرملموس صورت می‌گیرد. آنها (مانند آسایش خانواده، اعتقاد به دین، آبرو، ناموس، و عدالت که وزن سنگین‌تر و مهمتری نسبت به دیگر ارزش‌ها، به خصوص ارزش‌های مادی و اقتصادی دارند) از ماهیتی اجباری، مطلق، و غیرقابل مبادله برخوردارند (۹). همین حوزه از هویت اجتماعی است که می‌تواند در کنار عوامل دیگر مقوم و زمینه بخش شکل‌گیری مقاومت‌های فرهنگی آگاهانه، شدید، و غیرقابل مبادله گردد. ارزش‌های مقدس جمعی، مانند جهاد، دفاع از عقاید و مقدسات دینی، حفظ سرزمین و قلمرو قومی و... تشکیل‌دهنده انگیزه‌هایی هستند که حمایت از خشونت سیاسی را تقویت می‌نمایند. در این میان واگرایی‌ها و تعارض‌های میان مذهبی و میان قومی بستری است که نقض ارزش‌های مقدس طرفین را بدل به بخشی از ابراز تمایزات فرهنگی در زندگی روزمره می‌نماید، و لذا خشونت سیاسی از پتانسیل بسیار بالایی در این حوزه‌های فرهنگی-جغرافیایی برخوردار است.

• پیش‌داوری‌ها و تعصب‌های میان گروهی: فرآیندهای شناختی و عصب‌شناختی دیگری‌سازی

هویت و چگونگی ادراک ما از خویشتن در نیمکره چپ مغز، ناحیه

به خودی‌ها و دیگری‌ها تقسیم می‌کنیم و برای حفظ منفعت و تصویر خودی‌ها به تبعیض به نفع ایشان نسبت به دیگران اقدام می‌کنیم. به بیان دیگر، بنابر نظریه هویت اجتماعی، تبعیض مکانیسم دفاعی است که اعضای یک گروه برای حمایت و حفظ بقای خودی‌ها نسبت به دیگری‌ها به کار می‌بندند. به همین دلیل، خودی‌ها تلاش می‌کنند تا جنبه‌های منفی از دیگری‌ها بیابند تا بتوانند بر مبنای آن، خودپنداری گروهی خویش را در برابر آن دیگری‌ها بهبود بخشند، امری که به مرور به افزایش عزت نفس و تعلق خاطر درون گروهی و فاصله‌گیری و بیگانه‌سازی از دیگران می‌انجامد. این پدیده در تشکیل کلیه گروه‌های انسانی، همچون خانواده، دوستان، ایل و طایفه، مؤمنان به یک مذهب، اهالی سازمان، دولت-ملت و... مؤثر است و می‌تواند به غنی‌سازی هر چه بیشتر و اثربخشی ارتباطات درون گروهی بیانجامد (۷-۵).

اما این عامل می‌تواند ابعاد منفی نیز داشته باشد و در نهایت به شکل‌گیری بستر مشروعیت‌بخش و یا حتی اهتمام برای حذف و نسل‌کشی آن دیگری‌های غیرانسانی شده منجر گردد (۶)، همانند اتفاقاتی که در آلمان نازی، رواندا، اندونزی، بوسنی و هرزگوین، یمن و... رخ داده است. Tajfel و Turner معتقد است که در مشروعیت‌بخشی به چنین فجایعی و یا در توجیه اعطای امتیاز مثبت به اعضای گروه و تبعیض منفی نسبت به دیگران، مکانیسم ساده‌ای عمل می‌کند و آن علاقه ما به گروه‌بندی‌مان است که در طی آن تشابه درون گروهی بیشتر و تفاوت میان گروهی نیز مضاعف می‌گردد و در نتیجه تعلق خاطرمندان به گروه و عزت نفس هویتی‌مان قوت می‌یابد (۶). Turner و همکاران در نظریه مستقل خود، خودطبقه‌بندی (Self-Categorization Theory)، به بسط نظریه هویت اجتماعی پرداخته و خود را به مثابه یک امر ثابت نقد و آن را به عنوان پدیده‌ای مبتنی بر بافت بین گروهی تفسیر کردند، به گونه‌ای که فرد در نقش‌های مختلف، و همچنین در موقعیت‌های متفاوت درگیر هویت‌های گروهی می‌شود که بدان بافت مرتبط است (۷). از سوی دیگر، از منظر Turner و همکاران، سه عامل در تشکیل گروه مؤثر است: گرمابخشی (Warmth) و رضایت خاطر از تعلق هویتی به گروه و اعضایش، وجه مشترک در مورد خاستگاه و تاریخچه شکل‌گیری گروه، و در نهایت تقدس و اهمیت والای اعضاء به روابط درون گروهی. همچنین وی استدلال می‌کند که در نقطه مطلوب گروهی، هویت‌های اجتماعی در موارد زیادی، بر هویت فردی غلبه می‌کند و لذا برای افراد، هویت‌بخش‌تر از تمایزات فردی‌شان می‌گردد. در این میان، کسانی که هویت غالب‌شان را از گروه خود می‌گیرند، تطابق بیشتری با الگوهای مطلوب رفتاری درون گروه دارند (۷).

Ginges و همکاران در مقاله «دین و حمایت از حمله انتحاری» به

است، حتی اگر سوگیری‌های آشکار کمتر شود، در موقعیت‌های مبهم، سوگیری به صورت ضمنی تأثیر خود را در تقویت درون گروهی و تمایز میان گروهی نمایان می‌سازد (۱۱). این موقعیت مبهم که در بسیاری از مواقع زندگی، به ویژه در هنگام توزیع امتیازات، وجود دارد سبب می‌گردد تا حتی در مواقعی که افراد تلاش می‌کنند سوگیری‌های آشکار درون گروهی خود را پنهان سازند و خویشان را ورای هویت‌های محلی بازنمایی کنند، ولی در عمل هنگام بحران، از موقعیت گروهی به عنوان یک نقطه ثبات بهره می‌گیرند و این سوگیری به صورت ضمنی در واقعیت تأثیر می‌گذارد (۱۲).

Sidanius و Pratto در اثر خود، سلطه اجتماعی: نظریه‌ای بین گروهی درباره سلسله‌مراتب اجتماعی و ظلم، نظریه سلطه اجتماعی (Social Dominance Theory) را مطرح می‌کنند و در آن رقابت‌های میان گروه‌های مختلف بر سر منابع محدود را عامل اصلی قضاوت‌های قالبی گروهی تفسیر می‌کنند (۱۲). ایشان استدلال می‌کنند که در رقابت گروه‌ها، برخی به ناگزیر بر دیگران مسلط می‌شوند و در نهایت سلسله‌مراتب ثابتی بر مبنای رقابت گروه‌ها شکل می‌گیرد که تعارضات میان گروهی را تنظیم می‌کند. به منظور تحکیم این سلسله مراتب، باورها، ایدئولوژی‌ها، و مهمتر از همه قضاوت‌های قالبی شکل می‌گیرد که گروه‌ها را در جای خود تثبیت می‌کند. امروزه اگرچه ابراز پیش‌داوری‌های قالبی گروهی به صورت صریح صورت نمی‌گیرد، اما هم برای مردم و هم برای سیاست‌گذاران، قضاوت‌های قالبی به صورت خودکار و پنهانی عمل می‌کنند تا منافع درون گروهی و سلسله‌مراتب میان گروهی حفظ گردد.

اما وقتی ما درباره گروه‌های قومی و مذهبی صحبت می‌کنیم، با نهادهایی روبرو می‌شویم که به واسطه تصور و خودپنداری مذهبی، قومی، ژنتیکی، و زیستی، خود را دارای یک اصالت وجودی می‌دانند که شامل قضاوت‌های قالبی ساخته شده در مورد گروه خویش بوده و از همین طریق، چیستی این هویت قومی یا مذهبی و نسبت و فاصله آن با دیگری‌ها را تبیین می‌نماید. این ادراک از اصالت وجود خود اگر در جایگاه اکثریت باشد، وجود دیگری‌های رقیب را به مثابه تهدید وجودی تلقی می‌کند و اگر در موقعیت اقلیت باشد، اصالت ادراک شده درون گروهی و عاملیت برآمده از آن را حامی تمامیت خود می‌خواند و سعی به تقویت هویت و ارتباطات درون گروهی و فاصله‌گیری مضاعف از دیگران برون گروه می‌نماید (۱۳). در این میان، ایشان اصالت انسانی را بیشتر از دیگران به اعضای گروه خود نسبت می‌دهند و آنها را "انسان‌تر" تلقی می‌کنند. به همین دلیل است که به رغم آن که هیجان‌های اولیه، همچون خشم، شادی، و... را به همه گروه‌های انسانی ابراز می‌کنند، اما

قشر پیش‌پیشانی، ناحیه‌ای در قسمت لوب پیشانی مغز، شکل می‌گیرد و مبتنی بر عملکرد تفسیری است که در نیمکره چپ مغز تجربه می‌کنیم. این عملکرد بیشتر در قشر پیشانی میانی (mPFC) (Medial Prefrontal Cortex) در کنار شبکه سینگولیت/اجسام چهارگانه خلقی و مناطق مختلفی از لوب گیجگاهی وجود دارد و مشتمل بر سیستم‌های عصبی است که ارزیابی افراد نزدیک و صمیمی نیز عمل می‌کند و می‌تواند مناطق مغزی پیش‌پیشانی شکمی-میانی (Ventral-Medial Prefrontal Cortex)، هسته‌های آکومبنس (Nucleus Accumbens) و آمیگدال (Amygdala) که در پردازش خودکار، انگیزشی، و عاطفی درگیر هستند را فعال نمایند. از سوی دیگر، هویت اجتماعی مبتنی بر دلبستگی و تعلق درون گروهی صورت می‌گیرد که در این میان ترشح هورمون اکسی‌توسین در مغز، فرآیند دلبستگی گروهی را به لحاظ فیزیولوژیکی ممکن می‌کند (۱۰).

در زندگی روزمره، ما بنا به موقعیت فرهنگی و تجربه زیسته و تعلق گروهی خویش، در مواجهه با هر فردی به سرعت به دسته‌بندی وی، بنا به جنسیت، سن، طبقه اجتماعی، قومیت، مذهب، ملیت، و... می‌پردازیم تا با تداعی شناختی تصویر فرد به یکی از بازنمایی‌های آموخته و یا تجربه شده، او را درک کنیم. اما سؤال اینجاست که این فرآیند معنابخشی چگونه شکل می‌گیرد؟

قضاوت‌های قالبی (Stereotype)، بنا به تعریف Fabrigar و Wegener (۱۰)، ایده‌های تثبیت‌شده‌ای هستند که در ارزیابی‌های عمومی نسبت به یک موضوع پایدار باقی می‌مانند و نگرش‌های شناختی، عاطفی، و رفتاری ما را می‌سازند. در این میان، بازنمایی فرآیندی است که سوژه شناسا در طی آن، خود یا گروه خویش را از دیگران متمایز می‌نماید و در این مسیر، به تداعی قضاوت‌های قالبی و تصاویر قالبی معین نسبت به خود و دیگری‌ها می‌پردازد که تعیین‌کننده سطح سرمایه اجتماعی و چگونگی ارتباطات میان فرهنگی میان خودی‌ها و دیگری‌هاست. در این مسیر، نگرش‌های شناختی، به چگونگی تفکر و شناخت ما از موضوع، نگرش عاطفی به چگونگی احساس ما درباره آن، و نگرش رفتاری به نحوه عمل و پاسخ ما به آن موضوع مرتبط است. در نهایت مجموعه این تداعی‌ها و نگرش‌ها، طرحواره‌ای (Schema) را می‌سازند که می‌تواند علاقه یا نفرت، پذیرش یا تبعیض و محرومیت، دوستی یا دشمنی، و... را سبب می‌گردد.

این فرآیند تداعی در شرایط اولویت‌یابی خودی‌ها و محرومیت‌ساز دیگری‌ها، عاملی است که می‌تواند به اعطای امتیاز مثبت به اعضای درون گروه و سلب امتیاز و طرد دیگران برون گروه بیانجامد. به عنوان مثال، در موقعیت‌هایی مانند استخدام که احتمال برد و باخت برابر

هیجان‌ات عمیق و ثانویه، همانند دلسوزی، تأسف، غرور، و... را عمدتاً به اعضای درون گروه خویش بیان می‌دارند (۱۳)، و از همین دریچه است که سیلی که خانمان دیگران را می‌برد، جنگی که دیگران را می‌کشد، فاجعه‌ای که در زندگی دیگران رخ داده است، برای ما قابل تحمل بوده و می‌توانیم با تماشای اخبار آن، شام خود را با صرفاً با تکان دادن تأسف‌انگیز سرهای مان میل کنیم.

در این میان، همان‌طور که Haslam، استاد روان‌شناسی، دانشگاه ملبورن، در پژوهش «غیرانسانی کردن: مروری یکپارچه» می‌گوید افراد نسبت به دیگری‌ها از دو طریق، به شکلی غیرانسانی (Dehumanization) کننده رفتار می‌کنند، یا با آنها، همانند حیوان، برخورد کرده و لذا ایشان را شایسته برخورداری از فرهنگ، اخلاق، منطق، و... انسانی تلقی نمی‌کنند و یا آن که با این دیگری‌ها همچون اشیاء برخورد می‌کنند، و طبیعت انسانی ایشان، مانند گرمی، واکنش‌های هیجانی، عاملیت و ... را نادیده می‌گیرند (۱۳). از همین معبر است که اعضای درون گروه، دیگران را کمتر انسان و یا غیر انسان تلقی می‌نمایند، چرا که نادیده‌گیری و/یا حذف اجتماعی، فرهنگی، مذهبی، جانی و... "دیگران غیر انسان تلقی شده" به مراتب سهل وصول‌تر است.

در خصوص مکانیسم عصب‌شناختی مغز در برابر گروه‌های غیرانسانی تعریف شده Fiske و همکاران (۱۴) و Harris و Fiske (۱۵) نشان دادند که توانایی‌های ذهنی و هیجانی در برابر ایشان در مقایسه با مواجهه با انسان‌های عادی کاهش می‌یابد و در مقابل، عکس‌العمل‌های منفی افزایش می‌یابد. لذا ایشان معتقدند که این ادراک از دیگری‌های غیرانسانی با فعالیت مغزی در اینسولا (Insular Cortex) مبنی بر پاسخ عصبی به صورت هیجان‌بیزاری مرتبط است. این فعالیت عصبی در اینسولا همزمان با کاهش فعالیت در مناطق قشر پیش‌پیشانی میانی (Prefrontal cortex) همراه است (۱۶).

• اندازه‌گیری تعصب‌های میان‌گروهی: سنجش و تحلیل قضاوت‌های قالبی

چنانکه نشان داده شد در ارتباطات درون و میان گروهی/فرهنگی، قضاوت‌های قالبی ذهنی از نقشی محوری و تعیین‌کننده در ایجاد سوگیری و پیش‌داوری‌های هیجانی و نتایج رفتاری منبث از آنها برخوردارند. از همین رو سنجش و شناخت دقیق آنها می‌تواند به فهم سوگیری و تعصب‌های میان قومی و مذهبی منجر شود. بر اساس مدل محتوای قضاوت قالبی (Stereotype Content Model) Fiske و همکاران (۱۷) و Cuddy و همکاران (۱۸)، افراد وقتی با گروه جدیدی

مواجهه می‌شوند، بر مبنای دسته‌بندی‌های ذهنی که انجام می‌دهند به صورت عمده به دو سؤال پاسخ می‌گویند: آیا دوست‌اند؟/یا دشمن؛ و آیا توانمندند یا ناتوان؟ پرسش نخست با تمرکز بر چگونگی گرمابخشی (Warmness) این ارتباط، به نیت خیر یا بد آن فرد/گروه توجه می‌کند که آیا آنها دوست، همکار، رقیب، و یا دشمن‌اند؟ اما دومین سؤال با بررسی کارآمدی (Competency) به ارزیابی وضعیت حال حاضر ایشان در میزان توانمندی و ناتوانی توجه می‌کند (جدول ۱).

در جامعه ایران، Sharifian و همکاران نیز با به کارگیری مدل محتوای کلیشه‌ای (Stereotype Content Model) به بررسی شیوه مقوله‌بندی اجتماعی و شناسایی کلیشه‌های ذهنی دانشجویان درباره ملت‌های گوناگون پرداختند (۱۹). ایشان این ابزار را در میان ۶۶ نفر از دانشجویان و درباره کشورهای گوناگون به کار بردند تا بدین سوال بپردازند که کلیشه‌های ذهنی دانشجویان درباره ملت‌های دیگر چگونه بر احساس همدلی آنان نسبت به این ملت تأثیر می‌گذارد. این مطالعه نشان داد که این دانشجویان ایرانی نسبت به کشورهایی مانند عربستان سعودی، امارات متحده عربی، افغانستان و پاکستان دارای احساس گرمابخشی و کارآمدی پایین هستند. از سوی دیگر، ایشان نسبت به ملل فلسطین، لبنان دارای احساسات گرمابخشی بالاتر ولی کارآمدی پایین می‌باشند. همچنین، آنان نسبت به ملل روسیه، انگلستان، ایالات متحده، چین، و آلمان دارای احساس کارآمدی بالا و گرمابخشی پایین هستند. از طرف دیگر، ایشان نسبت به کشورهای کانادا، ژاپن، و سوئیس دارای احساس کارآمدی و گرمابخشی بالا هستند.

این پژوهشگران در مرحله دوم پژوهش خود، دانشجویان را تحت تصویربرداری مغزی (fMRI) قرار دادند، در حالی که به ایشان ۹۷ سناریوی کوتاه از افراد متعلق به ملل مختلف در خصوص وقایع خنثی (مانند: رفتن به سرکار، خرید کردن، آماده کردن غذا، نهار خوردن) و یا اتفاقاتی منفی (همچون آسیب بدنی، از دست دادن یک عزیز، مورد سرقت قرار گرفتن، بیمار شدن) را نشان می‌دادند.

در نهایت این پژوهش نشان داد که افراد ممکن است نسبت به ملل مختلف دارای کلیشه‌های متفاوتی باشند که مشتمل بر احساسات گرمابخشی و کارآمدی داشته باشند، و همین تصاویر قالبی بر چگونگی احساسات و رفتارها در هنگام نبود شناخت نسبت به خود اشخاص و هویت‌ها موثر است. اما هنگامی که جزئیات بیشتری از ویژگی‌های فردی و اجتماعی افراد آسیب‌دیده ارائه می‌شود، و پیوندها و ارتباطات هویتی دیگر برقرار می‌شود، دیگر کلیشه ذهنی پیرامون ملیت تعیین‌کننده چگونگی احساس همدلی نسبت به آسیب دیدگان نیست.

جدول ۱. مدل محتوای قضاوت قالبی (۱۴)

اجزاء تحلیلی			کارآمدی	
			پایین	بالا
گرمابخشی	بالا	گروه‌ها	مانند: افراد ناتوان، سالمند	مانند: شهروندان طبقه متوسط
		پیش‌داوری/تعصب	ترحم (Pity)	از برتری تا تحسین (Pride)
		تبعیض	کمک فعالانه، آسیب منفعلانه	کمک فعالانه، حمایت منفعلانه
	پایین	گروه‌ها	مانند: افراد فقیر، بی‌خانمان	مانند: ثروتمندان، یهودی‌ها
		پیش‌داوری/تعصب	از انزجار تا نفرت (Disgust)	از حسادت تا دشمنی (Envy)
		تبعیض	آسیب فعالانه، آسیب منفعلانه	آسیب فعالانه، حمایت منفعلانه

در مدل محتوای قضاوت قالبی، ادراک اجتماعی و شناخت و ارتباط میان فرهنگی از این دو بعد، گرمابخشی/اعتمادپذیری و کارآمدی/عاملیت ساخته می‌شود که خود برآمده از عوامل و روابط ساختاری بین گروهی می‌باشد. در این میان، رقابت برای دستیابی منابع، تعیین‌کننده اصلی گرمابخشی است. از همین رو اعضای درون گروه، گرم و صمیمی هستند، و در مقابل، رقبا افرادی سرد و غیرقابل اعتماد می‌باشند. از سمت دیگر، مختصات وضعیت کنونی نمایان‌گر شاخص کارآمدی است که میزان توانایی و ناتوانی را نشان می‌دهد. در نهایت این دو عامل، تصویرگر ماتریس ذیل را نمایان می‌سازند (۱۷، ۱۸). این ماتریس مشتمل بر چهار وضعیت است و مانند نقشه‌ای عمل می‌کند که می‌تواند سوگیری و تعصب را در ذهن و تبعیض یا حمایت را در عمل پیش‌بینی نماید. این وضعیت‌ها عبارتند از:

➤ الف) گرمابخشی بالا، کارآمدی بالا

این وضعیت، بهترین و مؤثرترین موقعیت در این مدل است و نشان‌دهنده مطلوبیت کامل و غرور و تحسین است، به گونه‌ای که سوژه، در آن غرور، ابژه را با خود یکی تلقی نموده و در تحسین از خود برتر می‌داند. از سوی دیگر، افرادی که در این موقعیت قرار می‌گیرند با دو بعد روبه‌رویند: از یک طرف سوژه شناسا دارای سطح بالایی از گرمی و صمیمیت نسبت به گروه مقابل به مثابه ابژه است، و از طرف دیگر سوژه، ابژه را دارای توانمندی بالایی تلقی می‌کند، و در مجموع سوژه به جای رقابت با ابژه، به حمایت، تقدیر، و تحسین وی می‌پردازد. افرادی همچون شهروندان طبقه متوسط، در این موضع قرار می‌گیرند (۱).

➤ ب) گرمابخشی بالا، کارآمدی پایین

وضعیت دوم که با هیجاناتی همچون دلسوزی و ترحم نشان داده می‌شود،

به سالمندان، افرادی دارای ناتوانی‌های ذهنی یا جسمی، و در کل به کسانی نسبت داده می‌شود که دارای توانمندی پایین اما صمیمیت و اعتمادپذیری بالا می‌باشند و مشتمل بر معانی همچون سختی و دشواری وضعیت، فقدان عاملیت سوژه در به وجود آوردن مشکلی است که به ناکارآمدی و حقارت وی منجر شده و دارای موقعیتی سطح پایین و مشتمل بر صمیمیت و ناتوانی است که هیجاناتی مانند عدم رقابت، ترحم، همدردی، و غفلت را شکل می‌دهد (۱).

➤ ج) گرمابخشی پایین، کارآمدی بالا

وضعیت سوم به موقعیتی باز می‌گردد در آن افراد با ابژه‌های توانمند ولی فاقد صمیمیت روبه‌رو هستند و دارای هیجانات پیچیده‌ای مشتمل بر غبطه، حسادت، و دشمنی می‌گردند. این وضعیت اگر در شرایط با ثبات اجتماعی باشد به کینه‌ورزی، حسادت، و سازش می‌انجامد، و اگر در وضع گسست اجتماعی صورت گیرد می‌تواند به حمله فعالانه و ابراز واضح دشمنی بیانجامد. جنگ‌ها و نسل‌کشی‌ها اغلب در چنین موقعیتی رخ می‌دهند (۱).

➤ د) گرمابخشی پایین، کارآمدی پایین

موضع گرمابخشی پایین و کارآمدی پایین، منفی‌ترین وضعیت ممکن است و نسبت به افراد بی‌خانمان، بیماران اعتیادی و... صورت‌بندی می‌گردد، که مشتمل بر هیجاناتی همچون انزجار و تنفر و اجتناب و هراس از آلوده‌شدن نسبت به ابژه‌هایی می‌گردد که نه توانمندند و نه دارای گرمابخشی در ارتباط هستند. به لحاظ عصب‌شناختی، در مواجهه با این وضعیت، واکنش اجتماعی عادی خنثی که معمولاً در مغز به فعال شدن قشر پیشانی میانی می‌انجامد، پایین‌تر رفته و در

عوض، شیار اینسولا که مرتبط با انزجار است در آن وضعیت فعال می‌گردد (۱۶).

این سازه مفهومی می‌تواند در مناطق بحران خیز مرزی ایران کمک شایانی به فهم چگونگی قضاوت‌های قالبی مؤثر در ارتباطات میان قومی و مذهبی نماید. این پیش‌دآوری‌های قالبی، معانی موجود در وجدان جمعی درون گروهی است که نسبت به خودی‌ها و دیگری‌های ساکن استان، و همچنین ذهنیت، خوانش، و بازنمایی که آن دیگری‌ها نسبت به خودی‌ها باز می‌تابانند، صورت‌بندی می‌یابد. از این رو، شیوه بازنمایی بومیان کرد، بلوچ، و ترکمن از کردهای شیعه در کردستان، سیستانی‌ها در سیستان و بلوچستان، و مازندرانی‌ها، ترک‌ها و سیستانی‌ها در ترکمن صحرا، ابزاری مؤثر برای سنجش میزان احساس همبستگی یا واگرایی اجتماعی در سطح ملی و گرایش به تحسین، ترحم، نفرت، حسادت، دشمنی، و خشونت سیاسی در مواجهه با دیگری‌هاست.

بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این ۳ سؤال است که ۱. چه نوع تعصب‌های بین مذهبی میان دانشجویان کرد و بلوچ و ترکمن ساکن استان‌های متبوع و یا مهاجر به تهران با اهالی شیعه ساکن این استان‌های مرزی وجود دارد؟ ۲. میزان قضاوت‌های قالبی و تعصب‌های بین‌مذهبی در میان دانشجویان اهل تسنن با شیعیان ساکن در استان‌های مربوطه در چه سطحی است؟ ۳. مهاجرت تحصیلی به تهران چه تأثیری بر تغییر چگونگی و میزان قضاوت‌های قالبی و تعصب‌های بین‌مذهبی دانشجویان اهل تسنن داشته است؟

روش کار

مطالعه حاضر، یک پژوهش آمیخته (Mixed Method Research) است که از یک روش‌شناسی ترکیبی بهره برده و با استفاده از راهبرد پیمایش مشتمل بر یک پرسشنامه ترکیبی مرکب از ابزارهای کیفی و کمی به بررسی تعصب‌های میان مذهبی پرداخته است.

جامعه آماری: جامعه آماری پژوهش حاضر عبارتند از کلیه دانشجویان مرد و زن بلوچ، کرد، و ترکمن که در شهرهای استان مرزی خودشان یعنی استان‌های سیستان و بلوچستان، کردستان، و منطقه ترکمن صحرا، ساکن و مشغول به تحصیل هستند و یا برای تحصیل به تهران مهاجرت نموده‌اند. به منظور بررسی جامعه آماری دانشجویان کرد، بلوچ، و ترکمن مهاجر به تحصیل در تهران، اطلاعات دانشجویان تهران از پایگاه داده مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی دریافت شد. این بانک اطلاعاتی که شامل داده‌های دانشجویان تهران در سال ۱۳۹۵ می‌باشد، نشان می‌دهد که از ۶۹۹۶۹۲ نفر، کل دانشجویان شاغل به

تحصیل در مراکز آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری شهر تهران، حدود ۶۲۶۶ نفر (۰/۸ درصد) از شهرهای سنی نشین استان‌های کردستان، ترکمن صحرا، و سیستان و بلوچستان به تهران آمده‌اند. در این میان، بیش از ۹۱ درصد (۵۷۲۷ نفر) از این دانشجویان مهاجر در ۱۱ مجموعه آموزش عالی، مشتمل بر دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه تهران، دانشگاه پیام نور، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دانشگاه خوارزمی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه علم و صنعت، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی، مشغول به تحصیل هستند. بر این مبنا، از میان ۶۲۶۶ نفر از این دانشجویان مهاجر به تهران، ۳۴۰۵ نفر (۵۴ درصد) کرد، ۱۷۰۴ نفر (۲۷ درصد) بلوچ، و ۱۱۲۷ نفر (۱۷ درصد) نیز ترکمن بودند.

حجم نمونه: به منظور محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. بر مبنای حجم جامعه آماری در تهران و استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان، و منطقه ترکمن صحرا، حجم حداقلی نمونه‌های مورد نیاز پژوهش در استان و تهران، در ۹۵ درصد اطمینان مجموعاً به ۳۷۲ نفر رسید. اما برای پوشش کامل‌تر تنوع نمونه‌ها و احتمال حذف پرسشنامه‌های مخدوش، در استان‌های مرزی و تهران، تعداد نمونه، ۷۰ درصد افزایش یافت و حجم نمونه‌ها به ۶۳۰ نفر رسید که مشتمل بر ۳۱۵ نفر حجم نمونه در تهران و ۳۱۵ نفر در استان‌های مذکور شد. به منظور دسترسی و نمونه‌گیری از این جامعه آماری، دانشگاه‌های جامع وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری شامل دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، علامه طباطبائی، تربیت مدرس، علم و صنعت، خواجه نصیرالدین طوسی، و خوارزمی در تهران و دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشگاه کردستان و دانشگاه گنبد در استان گلستان برای نمونه‌گیری در استان‌های مرزی تعریف گردید.

نمونه‌گیری: با هماهنگی و مساعدت مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی و همچنین مکاتبه مجزای مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری به همه دانشگاه‌های مذکور در تهران و استان‌های مرزی مراجعه شد و درخواست دریافت اطلاعات تماس با دانشجویان اهل سنت که متولد استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان، و گلستان بودند ارائه گردید و کلیه اطلاعات استخراج شده در یک دیتابیس جمع‌آوری گردید. سپس بر مبنای روش نمونه‌گیری تصادفی مطبق، به انتخاب نمونه از میان دانشجویان کرد، بلوچ، و ترکمن شاغل به تحصیل در تهران و یا استان‌های مرزی اقدام گردید تا نمونه‌های

تحلیل عاملی استفاده گردید. بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل عاملی اکتشافی ابزار، مقدار KMO برابر با ۰/۹۶ است، که نشان از کفایت نمونه‌گیری در این رابطه می‌باشد. همچنین آزمون بار تلت نیز در سطح ۵ درصد معنادار شده است که نشان از همبستگی مناسب بین گویه‌هاست. به علاوه، با توجه به جدول واریانس کل تشریح شده مشاهده می‌شود که کل گویه‌های ابزار، به مثابه یک عامل، نمایان‌گر یک عامل با سهم واریانس حدود ۸۲ درصدی است. به بیان دیگر، با این عامل ۸۲ درصد تغییرات کل، پوشش داده می‌شود. از سوی دیگر، در فرآیند تحلیل عاملی تأییدی، همه سؤالات به صورت یک عامل واحد مورد آزمون قرار داده شد. در تحلیل عاملی تأییدی، آماره‌های برآمده از نرم‌افزار AMOS نشان داد که شاخص‌های نیکوئی برازش، وضعیت مطلوبی داشته و لذا در مجموع می‌توان اظهار داشت که مدل اندازه‌گیری تعصب میان قومی تأیید گردید.

در نهایت بر مبنای اطلاعات جمع‌آوری شده به ورود، ارزیابی و تحلیل توصیفی و استنباطی داده‌ها پرداخته شد.

تحلیل محتوای مضمونی: به منظور تکمیل داده‌ها و بررسی عمیق‌تر و تفهیمی چگونگی بازنمایی شناختی خودی و دیگری در ذهن دانشجویان اهل سنت ایران، از مشارکت‌کنندگان پژوهش خواستیم تا در توصیف خودشان و شیعیان استان، حداقل ۵ صفت بیان کنند. همچنین از منظر ایشان، چگونگی تصورشان از بازنمایی که دیگری‌های استان از اهالی سنی مذهب هم نوع خودشان را نیز مورد بررسی قرار دادیم.

در تحلیل اطلاعات کیفی، از روش تحلیل محتوای مضمونی (Qualitative Thematic Content Analysis) بهره‌برداری شد تا با اتکا بر آن، چنانکه Smith و همکاران می‌گویند، بتوان به کدگذاری و کشف شاخص‌های معنایی اصلی در محتوای این مقوله‌های کلامی پرداخت و خصوصیات و تجارب نویسندگان و این گروه اجتماعی را در این موقعیت زمانی-مکانی تشخیص و ارزیابی نمود و در نهایت به تحلیل مضامین، موضوعات و نوع طبقه‌بندی آنها در طی این رمزگشایی دست یافت (۲۰). از سوی دیگر به شمارش و بررسی کمی بسامد مقولات داده‌های کیفی پرداختیم تا تصویر روشن‌تری از وضعیت کل داده‌های کیفی بدست آوریم. همچنین، در بررسی اعتبار یافته‌های پژوهش کیفی، یافته‌های کیفی پژوهش در اختیار مجموعه‌ای منتخب از مشارکت‌کنندگان پژوهش قرار گرفت و سپس بر مبنای نظرات ایشان، تحلیل نهایی، اصلاح و تکمیل گردید. هر چند در این مقاله، بنا به محدودیت حجم نوشتار حاضر، مجبور به ارائه بخش جزئی از تحلیل کیفی انجام شده گشتیم.

جمع‌آوری شده از هر گروه قومیتی در تهران با دانشگاه مذکور در استان‌های مربوطه معادل باشد. به علاوه، تلاش پژوهشگران بر آن بود تا نسبت‌های جنسیتی، سطوح تحصیلی، و همچنین حوزه‌های تحصیلی دانشجویان را در توزیع نمونه‌های پژوهش لحاظ کنیم، و بر مبنای آنها، در داخل دیتابیس به انتخاب تصادفی دست زنیم.

در فرآیند پرسشگری سعی شد تا برای جلب اعتماد مشارکت‌کنندگان پژوهش، از پرسشگران هم مذهب و هم زبان خودشان دعوت به همکاری گردد. همچنین در روند پرسشگری، اولین نفر بر اساس جدول اعداد تصادفی در هر لیست انتخاب شد، و بعد بر مبنای حجم نمونه مورد نیاز و نظم طراحی شده در نمونه‌گیری مطبق (بر مبنای جنسیت و سطوح تحصیلی)، فاصله انتخاب مشارکت‌کنندگان بعدی تعیین می‌گشت و بر همین مبنای، نمونه‌های بعدی انتخاب می‌شدند و این روند آنقدر به پیش می‌رفت تا حجم نمونه مورد نیاز در هر گروه جمع‌آوری گردد. معیارهای ورود نمونه‌ها در این پژوهش شامل این موارد بود: متولد استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان و منطقه ترکمن صحرا بودن، اهل تسنن بودن، شاغل به تحصیل بودن در یکی از دانشگاه‌های منتخب پژوهش. همچنین معیارهای خروج شامل تعلق هویت مذهبی به غیر از مذاهب اهل تسنن و همچنین شرایط فارغ التحصیلی از دانشگاه بود.

ابزار پژوهش: در بررسی شناخت اجتماعی تعصب‌های میان قومی، از ابزار سنجش مطالعه Fiske و همکاران (۱۷) و نمونه اجرا شده ایرانی آن توسط Sharifian و همکاران (۱۹) استفاده شد. در این ابزار، ۱۲ صفت از طریق طیف لیکرت مورد پرسش قرار می‌گیرد، که شش صفت آن، مشتمل بر مهربان و دارای رفتاری دوستانه، دارای نیت خوب، موثق و قابل اطمینان، خونگرم و صمیمی، خوش ذات، و راستگو، برای سنجش ویژگی گرمابخشی (Warmth) ارتباط طرفین، و همچنین شش صفت دیگر، شامل لایق و شایسته، مطمئن و رازدار، توانا و مستعد، مؤثر و کارآمد، باهوش، و ماهر، به منظور سنجش خصوصیت کارآمدی می‌باشد. در پاسخ به هر صفت، مشارکت‌کنندگان امکان پاسخ انتخاب ۶ گزینه مشتمل بر اصلاً، خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، و خیلی زیاد را داشتند که در فرم ورود اطلاعات به ترتیب معادل ۱ تا ۶ نمره‌گذاری گردید. این ابزار دو بار در بررسی تصویر خود از منظر دیگری شیعه استان، بازنمایی دیگری شیعه استان مرزی، مورد استفاده قرار گرفت.

برای بررسی پایایی این ابزار، به اندازه‌گیری آلفای کرونباخ اقدام شد. بر مبنای نتایج به دست آمده، آلفای کرونباخ این پرسشنامه ۰/۹۷ و مطلوب و قابل اتکا است. از سوی دیگر، در بررسی روایی ابزار، از

یافته‌ها

سیمای نمونه‌های پژوهش

سیمای نمونه‌های این پژوهش شامل ۶۳۰ نفر دانشجویان کرد، بلوچ، و ترکمن بود که یا ساکن استان‌های مرزی خود (۳۱۵ نفر، ۵۰ درصد) و یا متولد همان استان و مهاجر تحصیلی به تهران (۳۱۵ نفر، ۵۰ درصد) بودند. در این میان چگونگی توزیع نمونه‌های پژوهش از لحاظ قومیت، جنسیت، و مقطع تحصیلی بر مبنای اطلاعات پایگاه داده مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی از ساختار دانشجویان بلوچ، کرد، و ترکمن مهاجر به تهران تنظیم گردیده است. لذا ۳۸۳ نفر (۵۹ درصد) از نمونه‌های پژوهش، مرد و ۲۴۱ نفر (۴۰ درصد) زن هستند. میانگین سنی نمونه‌های پژوهش، ۲۷/۱۷ نفر بوده است. به لحاظ تحصیلی، ۳۰۱ نفر (۴۶ درصد) دانشجوی کارشناسی، ۲۵۹ نفر (۴۰ درصد) دانشجوی کارشناسی ارشد، و ۸۴ نفر (۱۳ درصد) دانشجوی دکترا بودند.

داده‌های کمی

➤ بازنمایی خود از منظر دیگری در استان مرزی

فهم چگونگی توصیف خود از منظر دیگری، کلیدی است که امکان ادراک یکی از مهمترین مبانی اصلی سرمایه اجتماعی میان فرهنگی

و شناخت اجتماعی تعصب‌های بین گروهی را فراهم می‌آورد. بازنمایی خویش در چشمان دیگری. این متغیر برای گروه قومی اقلیت مرزنشینی که در برابر یک اکثریت شیعه مذهب در کشور قرار گرفته‌اند، تأثیر قابل توجهی بر ارتباطات میان فرهنگی ایشان می‌گذارد.

همان‌طور که جدول ۲ نشان داد، دانشجویان بلوچ مقیم استان بدترین تصویر را از خود در چشمان دیگری خویش، سیستمی‌های شیعه استان سیستمی و بلوچستان، دارند، که البته این شاخص پس از مهاجرت کمی بهبود می‌یابد. در پله دوم، دانشجویان ترکمن قرار می‌گیرند، که در مقابل شیعیان استان، اعم از سیستمی‌ها، گرگانی‌ها، ترک‌ها، و... تصویری به نسبت بهتری را از خود در ذهنیت ایشان تلقی می‌نمایند، که البته این تصویر نیز پس از مهاجرت، تا حدی تضعیف می‌گردد. اما در مقایسه، دانشجویان کرد مقیم استان، بهترین تصویر از خود را از منظر کردهای شیعه کردستان دارند، تصویری که مهاجرت آن را نیز کمی تغییر و افت می‌دهد. در این میان، میانگین کل دانشجویان نشان می‌دهد که مهاجرت، موجب افت و تضعیف تصویر خویش در چشمان دیگری شده است، در حالی که در هر دو وضعیت قبل و پس از مهاجرت، گرمابخشی کمی بر کارآمدی برتری نسبی دارد.

جدول ۲. گویه‌های بازنمایی خود از منظر دیگری استان

گویه‌ها*	بلوچ		ترکمن		کرد		کل	
	استان		تهران		استان		تهران	
	آتراف معیار	میانگین	آتراف معیار	میانگین	آتراف معیار	میانگین	آتراف معیار	میانگین
مهربان و دارای رفتاری دوستانه	۳/۷۴	۰/۹۴	۳/۷۸	۱/۳۵	۴/۵۰	۰/۸۸	۴/۰۵	۱/۰۷
دارای نیت خوب	۳/۴۴	۰/۹۵	۳/۷۳	۱/۲۸	۴/۵۲	۰/۹۳	۳/۹۰	۱/۱۷
موثق و قابل اطمینان	۳/۲۶	۰/۹۹	۳/۷۱	۱/۱۷	۴/۴۲	۱/۰۱	۳/۷۳	۱/۲۱
خونگرم و صمیمی	۳/۹۴	۰/۹۳	۳/۹۳	۱/۱۳	۴/۵۸	۰/۹۱	۳/۹۲	۱/۲۰
خوش ذات	۳/۷۷	۰/۹۶	۳/۷۳	۱/۳۰	۴/۴۷	۰/۹۹	۳/۸۴	۱/۲۲
راستگو	۳/۵۵	۰/۹۹	۳/۹۰	۱/۲۰	۴/۵۴	۰/۹۸	۳/۷۳	۱/۲۱
لایق و شایسته	۳/۴۳	۱/۰۰	۳/۷۶	۱/۲۲	۴/۴۸	۰/۹۹	۳/۹۰	۱/۱۹
مطمئن و رازدار	۳/۳۶	۰/۹۹	۳/۷۱	۱/۰۸	۴/۴۴	۱/۰۳	۳/۷۰	۱/۲۴
توانا و مستعد	۳/۶۱	۰/۹۸	۳/۹۰	۱/۱۱	۴/۳۵	۰/۹۶	۴/۰۲	۱/۰۸

گویه‌ها*	بلوچ		ترکمن		کرد		کل	
	استان		تهران		استان		تهران	
	آفراف میانگین	آفراف معیار	آفراف میانگین	آفراف معیار	آفراف میانگین	آفراف معیار	آفراف میانگین	آفراف معیار
مؤثر و کارآمد	۳/۴۶	۱/۰۵	۳/۷۶	۱/۲۴	۴/۴۶	۰/۹۵	۳/۸۹	۱/۱۲
باهوش	۳/۷۱	۱/۰۱	۳/۸۳	۱/۲۲	۴/۴۰	۰/۹۶	۳/۸۳	۱/۱۳
ماهر	۳/۶۵	۱/۰۵	۳/۷۸	۱/۱۷	۴/۴۷	۰/۹۳	۳/۹۴	۱/۱۳
(گرمابخشی) بازنمایی خود از منظر دیگری	۳/۶۲	۰/۸۰	۳/۸۰	۱/۱۵	۴/۵۰	۰/۸۵	۳/۸۶	۱/۱۰
(کارآمدی) بازنمایی خود از منظر دیگری	۳/۵۴	۰/۸۸	۳/۷۹	۱/۰۹	۴/۴۳	۰/۸۶	۳/۸۸	۱/۰۷
میانگین کل بازنمایی خود از منظر دیگری استان	۳/۵۸	۰/۸۰	۳/۷۹	۱/۱۰	۴/۴۷	۰/۸۳	۳/۸۷	۱/۰۴

*: با این سؤال شروع می‌شد: به نظر شما، غیر هم مذهب ساکن در استان محل سکونت دائمی‌تان تا چه حد ویژگی‌های زیر را برای افراد هم زبان و هم مذهب شما، قائل هستند؟ مصاحبه‌شوندگان در پاسخ، امکان انتخاب از میان ۶ گزینه لیکرت را داشتند، به گونه‌ای که ۶ به معنای بالاترین امتیاز میزان صفت مورد سؤال، و ۱ پایین‌ترین حد بهره از آن بود.

• بازنمایی دیگری در استان‌های مرزی

تصویری نسبتاً بهتر ترسیم می‌کنند، که البته این تصویر نیز پس از مهاجرت، تا حد نسبی کاهش می‌یابد. اما در مقایسه، دانشجویان کرد مقیم استان نیز به صورت مشابه، بهترین تصویر از خود را در ذهن کرده‌ای شیعه مقیم کردستان در قیاس با دیگر اقوام در نظر دارند، تصویری که باز هم مهاجرت آن را نیز کمی تغییر و کاهش می‌دهد. در این میان، میانگین کل دانشجویان نشان می‌دهد که مهاجرت، موجب افت تصویر دیگری در گروه‌های دانشجویی قومی شده است، در حالی که در هر دو وضعیت قبل و پس از مهاجرت، گرمابخشی و کارآمدی موقعیتی نسبتاً یکسان را در این ارتباط دارند.

به منظور جمع‌بندی زمینه شناختی ارتباطات میان فرهنگی دانشجویان اهل تسنن با دیگری شیعه استان خود، می‌توانیم تغییرات به وجود آمده در بازنمایی ترسیم شده از خود و دیگری را مورد توجه قرار دهیم. اگر به جدول ۳ توجه کنیم، متوجه خواهیم شد، دانشجویان بلوچ در پی مهاجرت به تهران، به فهم متقابل بیشتری از هموعان سیستمی خود و ارتباط بهتری با ایشان رسیده‌اند. پس از آنها دانشجویان ترکمن، از افت کمتری برخوردار شدند، هر چند این تفاوت جزئی به وجود آمده به رقم قابل توجهی نرسیده است. اما در مقایسه دانشجویان کرد مهاجر به تهران، هم

توصیف دیگری‌های شیعه برای اقلیت‌های قومی اهل تسنن که هم به لحاظ مذهبی و هم به لحاظ تمایز قومی دارای احساس اقلیت بودگی هستند، اهمیتی بسیار زیاد دارد و متغیری است که می‌توان بر مبنای آن ارتباط میان اقلیت و اکثریت را در نقاط مرزی کشور بهتر ادراک کرد. نتایج اجرای این مطالعه (جدول ۳) نشان می‌دهد که مشابه فهم بازنمایی خود از منظر دیگری، دانشجویان بلوچ مقیم استان بدترین تصویر را از دیگری خویش، سیستمی‌های شیعه سیستمی و بلوچستان، دارند. کافی است به میانگین‌های پاسخ‌های دانشجویان در خصوص صفت‌های گرمابخشی و کارآمدی ارتباط از سوی دانشجویان نگاهی بیندازیم: مهربان (۳/۲۶±۰/۹۷)، دارای نیت خوب (۳/۰۲±۰/۹۹)، موثق (۲/۹۵±۰/۹) و... که به جزئیات در جدول ۳ درج شده است. بسیار جالب است که وضعیت این متغیر، پس از مهاجرت، ارتقای نسبی می‌یابد، به گونه‌ای که گرمابخشی ارتباط کمی از کارآمدی بهتر می‌شود.

در رتبه بعدی، دانشجویان ترکمن قرار می‌گیرند. ایشان از دیگری‌های شیعه خویش در استان، اعم از سیستمی‌ها، گرگانی‌ها، ترک‌ها، و...

در توصیف کردهای شیعه و هم در ادراک نوع نگاه ایشان به خودشان، فاصله منفی بیشتری در تمایز با هم‌تایان مقیم استان خویش شکل داده‌اند.

جدول ۳. گویه‌های متغیر بازنمایی دیگری استان

گویه‌ها*	بلوچ		ترکمن		کرد		کل	
	استان		تهران		استان		تهران	
	آلفا	بیتا	آلفا	بیتا	آلفا	بیتا	آلفا	بیتا
مهربان و دارای رفتاری دوستانه	۳/۲۶	۰/۹۷	۳/۸۵	۱/۱۱	۴/۳۱	۰/۹۶	۳/۸۶	۰/۹۵
دارای نیت خوب	۳/۰۲	۰/۹۹	۳/۸۸	۱/۱۲	۴/۳۰	۱/۰۰	۳/۷۶	۱/۰۳
موثق و قابل اطمینان	۲/۹۵	۰/۹۰	۳/۷۸	۱/۰۴	۴/۱۸	۱/۰۳	۳/۷۵	۱/۰۶
خونگرم و صمیمی	۳/۳۲	۰/۹۶	۴/۰۰	۱/۱۰	۴/۳۶	۰/۹۷	۳/۹۵	۱/۰۱
خوش ذات	۳/۰۷	۰/۹۵	۳/۸۰	۱/۱۴	۴/۲۴	۱/۰۱	۳/۸۱	۱/۰۱
راستگو	۳/۰۲	۰/۹۰	۳/۷۶	۱/۰۴	۴/۲۲	۱/۰۳	۳/۷۹	۰/۹۵
لایق و شایسته	۳/۰۷	۰/۹۴	۳/۶۸	۱/۱۵	۴/۲۴	۱/۰۰	۳/۸۳	۱/۰۱
مطمئن و رازدار	۲/۹۳	۰/۹۸	۳/۶۱	۱/۱۴	۴/۱۳	۱/۰۹	۳/۷۵	۱/۰۰
توانا و مستعد	۳/۳۱	۰/۹۵	۳/۷۸	۱/۱۵	۴/۴۰	۰/۹۵	۳/۹۰	۱/۰۱
مؤثر و کارآمد	۳/۱۶	۱/۰۴	۳/۷۳	۱/۱۶	۴/۳۶	۱/۰۰	۳/۸۷	۱/۰۴
باهوش	۳/۲۶	۰/۹۸	۳/۸۰	۱/۱۲	۴/۳۵	۰/۹۴	۳/۸۴	۱/۰۰
ماهر	۳/۲۴	۱/۰۴	۳/۸۰	۱/۱۴	۴/۳۸	۰/۹۶	۳/۸۶	۱/۰۳
(گرمابخشی) بازنمایی خود از منظر دیگری	۳/۱۱	۰/۸۱	۳/۸۵	۱/۰۰	۴/۲۷	۰/۹۲	۳/۸۲	۰/۹۳
(کارآمدی) بازنمایی خود از منظر دیگری	۳/۱۶	۰/۸۶	۳/۷۴	۱/۰۷	۴/۳۱	۰/۹۲	۳/۸۴	۰/۹۳
میانگین کل بازنمایی خود از منظر دیگری استان	۳/۱۳	۰/۸۱	۳/۷۹	۱/۰۰	۴/۲۹	۰/۹۰	۳/۸۳	۰/۹۲

*: با این سؤال شروع می‌شد: به نظر شما، ویژگی‌های زیر تا چه حد در خصوص غیر هم‌مذهبانان ساکن در استان محل زندگی‌تان، صادق است؟. مصاحبه‌شوندگان در پاسخ، امکان انتخاب از میان ۶ گزینه لیکرت را داشتند، به گونه‌ای که ۶ به معنای بالاترین امتیاز میزان صفت مورد سؤال، و ۱ پایین‌ترین حد بهره از آن بود.

داده‌های کیفی

بازنمایی شیعیان استان از اهالی سنی مذهب حداقل ۵ صفت بیان کنند. نتیجه آن ۸۶۲۹ صفت در دیگری‌های تشیع مذهب مقیم استان مرزی، و همچنین شیوه بازنمایی و نگرش اهالی شیعه نسبت به هم‌نوعان اهل تسنن بنا به خوانش مصاحبه‌شوندگان گردید که بنا به ساختار

به منظور تکمیل داده‌ها و فهم عمیق‌تر بازنمایی شناختی خودی و دیگری در ذهن دانشجویان اهل سنت ایران، از ایشان خواستم تا در توصیف شیعیان استان و همچنین چگونگی ادراک پاسخ‌گویان از

روش‌شناختی تحلیل محتوای مضمونی مورد تحلیل و دسته‌بندی در سه مرحله باز، محوری، و انتخابی قرار گرفت.

➤ بازنمایی خودی و دیگری در ارتباطات میان مذهبی در استان‌های مرزی

استان‌های مرزی سیستان و بلوچستان، کردستان و منطقه ترکمن صحرای ایران که بستر زندگی اهل سنت هستند، حوزه‌هایی فرهنگی هستند که می‌توانند محل امتزاج و یا تعارض فرهنگی گروه‌های جمعیتی شیعه و سنی باشند. در این میان، چنانکه ذکر شد، شیوه بازنمایی دیگری و همچنین چگونگی فهم نوع نگاه آن دیگری به خویش‌کن کلیده‌های درک این ارتباط میان فرهنگی و تعصب‌ها و پیش‌انگاره‌های فی‌مابین است.

➤ بازنمایی خودی و دیگری در ارتباطات میان مذهبی استان سیستان و بلوچستان

در بازنمایی دانشجویان بلوچ ساکن استان و یا مهاجر به تهران از دیگری شیعه ساکن استان سیستان و بلوچستان، که عمدتاً متشکل از سیستانی‌های مقیم می‌باشد، دانشجویان ساکن استان، صفاتی در توصیف به کار برده‌اند که ۵۹/۴ درصد از آن صفات مثبت و ۳۹ درصد از آن صفات منفی می‌باشد. اما مهاجرت، تأثیری ۸/۵ درصدی می‌گذارد و پس از آن، میزان مثبت بودگی صفات افزایش یافته و به ۶۸ درصد افزایش و صفات منفی به حدود ۳۰ درصد کاهش می‌یابد. شایان ذکر است که این روند، استثنائی بوده و فرآیندی است که بر خلاف همتایان کرد و ترکمن این دانشجویان صورت می‌گیرد.

دانشجویان بلوچ در توصیف سیستانی‌های هم‌استانی خود بر توصیفاتی همچون موارد ذیل از منظر منفی اشاره نموده‌اند: «تمی‌شه نظر کلی داد، ولی اکثر آنها تعصب مذهبی دارند و بر اساس مذهب کم‌لطفی‌های زیادی در حق اهل تسنن می‌کنند؛ بی‌اعتمادی نسبت به بلوچ‌ها؛ تفرقه‌بنداز؛ اکثر دنبال فرصت مادی‌اند، تعصب داشتن قومی و مذهبی؛ گاهاً به فکر منافع خود؛ نان به نرخ روز خور؛ نگاه از بالا به پایین؛ وابسته به رانت؛ اهل سنت را بی‌کفایت می‌دانند؛ از فرصت‌های شغلی این استان استفاده می‌کنند؛ از بی‌سوادی مردمان استفاده می‌کنند؛ به خاطر تفاوت در مذهب تبعیض قائل می‌شوند؛ مسئولین غیر هم‌زبان هم‌استانی ما تا زمانی که مربوط به یک قومیت باشند و آنها همان تبعیض گذشته را به کار گیرند، نظر مردم من نسبت به غیر هم‌زبانان، نظر مساعدی نخواهد بود، چون مردم من سال هاست که با تمام یک رنگی، ضربه دیده‌اند؛ همچنین صفاتی همچون خسیس؛ خودشیفته؛ چپاول‌گر؛ آدم‌های دو

رو؛ فریبکار، متعصب، مغرور و تحقیرکننده، نامهربان، فرصت‌طلب، و... نیز مطرح شده است».

اما در توصیف مثبت یا بی‌جهت، دانشجویان بلوچ، هم‌نوعان سیستانی خویش را با مفاهیم مانند موارد زیر توصیف نموده‌اند: «متحد بودن بین خود؛ مثل بقیه مردم دنیا؛ اکثر آدم‌های خوبی هستند؛ انسان‌هایی اقتصادی؛ شناخت زیادی ندارم اما خیلی به ما نزدیک هستند؛ دارای نیت خوب؛ راستگو؛ عدم توانایی و مهارت؛ تقریباً خوش برخورد؛ نمی‌توانم کلی نظر بدم بعضی خیلی خوب هستند، حتی از هم مذهب‌های خودمان بهترند؛ دوست داشتنی؛ گاهاً دلسوز؛ مهربان و دارای رفتاری دوستانه، خونگرم و صمیمی، خوش ذات و پاکدامن، مذهبی، مؤثر و کارآمد، پذیرا، مطمئن، باهوش و...» در خصوص بازنمایی خود از منظر دیگری استان نیز وضعیتی مشابه رخ می‌دهد و در طی مهاجرت به تهران، تصویر خویش‌کن دانشجویان از نگاه آن دیگری‌های شیعه حدود ۳/۳ درصد بهبود می‌یابد، به گونه‌ای که وجه مثبت توصیفات خود از منظر دیگری استان از ۶۷ درصد در استان به ۷۱ درصد در تهران رشد می‌یابد و در مقابل، بُعد منفی نیز از ۳۱ درصد در استان به ۲۹ درصد در تهران کاهش پیدا می‌کند.

در چگونگی نوع نگاه سیستانی‌ها به بلوچ‌ها از منظر این دانشجویان بلوچ، در بعد منفی توصیفات شبیه به این موارد دیده می‌شود که محور اکثر آنها را شاید کد محوری «احساس طردشدگی» بتوان توصیف کرد: «معمولاً قوم بلوچ در بین دیگر اقوام به خوبی شناسانده نشده و بعضاً دیدگاه افراد به این قوم منفی است؛ غیر هم‌مذهبان و آنچه این سالیان به عنوان مبلغان مذهبی متفاوت آمده‌اند و در مناطق فقیر سیاست خاصی را دنبال کرده‌اند تا ذهن مردم را با پول و سرمایه خریدار کنند؛ یک حس خود برترینی نسبت به مردم بلوچ دارند؛ آدم‌های که نظافت بهداشتی ندارند؛ نسبت به ما احساس خوبی ندارند به اهل تسنن بدی می‌کنند؛ اگر امکانش باشد می‌خواهند ما را نابود کنند؛ همه مشاغل و پست‌های مهم را در اختیار گرفته‌اند؛ تبعیض خیلی زیادی وجود دارد؛ از ما بدشان می‌آید؛ هیچ حقی در استان ندارند؛ بدون این که بهشون بدی کرده باشیم از ما نفرت دارند؛ همچنین صفاتی همچون عقب‌مانده، تروریست، متعصب مذهبی، پرخاشگر، ساده و اح...، قاچاقچی و مواد فروش، بی‌سواد، زبان...، و اشار؛ خلافت‌کار؛ و...».

در توصیف مثبت، دانشجویان بلوچ، صفاتی همچون این موارد را از نگاه سیستانی‌ها در خود می‌بینند: «به مهمان نوازی بلوچ‌ها هم اطمینان دارند؛ روی حرف ایستادن؛ میهن پرست؛ ناموس‌پرست؛ با غیرت؛ آدم‌های توانمند؛ همشهری؛ علاقه‌مند به یاد دادن زبان خود به دیگران؛ از لحاظ فرهنگی اصیل؛ صادق و یک‌رو؛ کارگشا؛ با شخصیت؛ دلیر و

شجاع و جنگ‌جو؛ مهربان؛ بالیمان؛ خونگرم؛ وفادار؛ رفیق و برادر؛ صبور، رازدار؛ و...».

➤ بازنمایی خودی و دیگری در ارتباطات میان مذهبی استان کردستان

در بازنمایی دانشجویان کرد ساکن استان و یا مهاجر به تهران از دیگری شیعه ساکن استان کردستان که عمدتاً متشکل از کردهای شیعه مقیم، ترک‌زبان‌ها، فارس‌زبان‌ها و یا دیگر اقوام مهاجر می‌باشد، دانشجویان ساکن استان، صفاتی در توصیف به کار برده‌اند که ۸۸/۳ درصد از آن صفات مثبت و ۱۱ درصد از آن صفات منفی می‌باشد. اما مهاجرت، تأثیر منفی حدود ۳۰ درصدی می‌گذارد و پس از آن، میزان مثبت بودگی صفات کاهش یافته و به ۵۷/۹ درصد می‌رسد و صفات منفی نیز به حدود ۴۰ درصد افزایش می‌یابد.

دانشجویان کرد در توصیف دیگران شیعه هم‌استانی خود بر توصیفاتی همچون موارد ذیل از منظر منفی اشاره نموده‌اند: «آنها به چشم حقارت به ما بومی‌ها می‌نگرند؛ کم‌توجهی به زبان کردی در میان آنها بیشتر است؛ سوء استفاده‌گر از شرایط کشور؛ تا حد زیادی منفعت طلب؛ مایل به درگیری مذهبی؛ عده‌ای ... وکلاه... همه فرصت‌های شغلی را به واسطه مذهبشان از بقیه گرفتند؛ همیشه فاصله‌شان را حفظ می‌کنند؛ اکثراً متنفر از کردها؛ ما را مذمت می‌کنند؛ آنها باعث شدند که من مشکلات شدید مالی و اجتماعی پیدا بکنم؛ بعضی‌هایشان دید منفی به ما دارند و ما را نصیحت می‌کنند که ناخوشایند بومی‌ها است؛ به سخره گرفتن عقاید مردمان کورد؛ بی‌سواد و اغلب کارمندان بیرون رانده شده استان‌های دیگرند؛ برای منفعت شخصی و به صورت پارتی بازی و با روابط خاصی بهترین موقعیت‌ها را تصاحب کرده‌اند؛ خیلی باید مواظب باشی تا از حرف‌ها علیه خودت اسفاده نکنند؛ آدم‌های عقده‌ای و ... نمی‌شه بهشون اعتماد کرد؛ کردها را دشمن خود می‌دانند؛ هر روز یک رنگ عوض می‌کنند؛ سرشون در لاک خودشان است، پُست‌های مهم مال آنهاست؛ ما را آدم‌های ساده‌ای فرض کرده‌اند؛ مردمان ما را بی‌فرهنگ و اُمَل می‌دانند؛ معمولاً افرادی که با پارتی و وابستگی‌های دولتی به بهترین و بالاترین مناصب کاری دست یافته‌اند؛ من کلاً احساس خوبی نسبت بهشان ندارم؛ برای منفعت شخصی و با روابط خاصی بهترین موقعیت‌ها را تصاحب کرده‌اند؛ دنبال منافع شخصی خودشان هستند و اصولاً برایشان اهمیت ندارد چه بر سر مردم استان می‌آید؛ نمی‌دانند ماها هم مهربان و با محبت هستیم؛ همسایگی باهاشون خوب نیست؛ در مراسم‌های تاسوعا و عاشورا به دلیل عدم مشارکت، نگاه بدی به ما دارند؛ قابل اعتماد نیستند؛ زیاده‌خواه؛ و همچنین صفاتی همچون مذهبی

بی‌عمل؛ مکار؛ متعصب؛ مزدور؛ مغرور؛ سرد؛ خشک؛ فاشیست؛ فرصت طلب؛ فضول؛ فیس و افاده زیاد دارند؛ دورو؛ رشوه بگیر؛ سوءاستفاده‌گر؛ سودجو؛ و ...».

اما در توصیف مثبت یا فاقد جهت، دانشجویان کرد، هموعان شیعه خویش را با مفاهیم مانند موارد زیر توصیف نموده‌اند: «احترام به حقوق متقابل؛ از لحاظ رفتاری تطبیق می‌دهند؛ این افراد هم مطمئناً خصلت ایرانی‌ها دارند و وطن دوست هستند؛ من که دوستشون دارم؛ من که باهاشون مشکلی ندارم، خیلی هم خوب هستند؛ تقریباً همه آنها در شغل‌های نظامی هستند؛ قابل تعمیم نیست، اما اگر رفتارهای قوم‌گرایانه را نادیده بگیریم انسان‌های خوبی هستند؛ از نظر زبانی مثل هم‌ایم، از نظر مذهبی هم مشکل نداریم تعامل خوبی داریم؛ تا حدود زیادی خلق و خوی مردم ما را گرفته و در بین ما و آنها هیچ‌گونه اختلافات زبانی و مذهبی وجود ندارد و در کنار هم زندگی می‌کنیم؛ در مراسم‌های شادی شرکت می‌کنند؛ اکثراً غیر هم مذهبان استان من، همسران و فرزندان افراد رده بالای استان هستند؛ در رفاقت می‌توانی روی‌شان حساب باز کنی؛ سرشون تو کار خودشونه؛ عادی فرقی با بقیه ندارند خوب و بد هر دو؛ هموطن، همشهری، زحمتکش؛ پایبند به اعتقادات مذهبی؛ متدین و پایبند به مذهب خود؛ مردمی هستند مثل ما؛ صفت خاصی برایشان در نظر ندارم؛ معتقد به دین خود و احترام می‌گذارند به مذهب ما؛ همه قومی خوب و بد دارد؛ تا حالا رفتار بد و خلاف شرع از این افراد ندیدیم؛ و صفاتی همچون خوش اخلاق، خونگرم، دلسوز، قابل اعتماد، اجتماعی، احترام به حقوق متقابل، با مرام، با شخصیت، بعضی مسئولیت‌پذیر و...».

در خصوص بازنمایی خود از منظر دیگری استان نیز وضعیتی مشابه رخ می‌دهد و در طی مهاجرت به تهران، تصویر خویشتن دانشجویان کرد از نگاه آن دیگری‌های شیعه حدود ۱۷ درصد تضعیف می‌گردد، به گونه‌ای که وجه مثبت توصیفات خود از منظر دیگری شیعه استان از ۹۳/۶ درصد در استان به ۷۶/۸ درصد در تهران کاهش می‌یابد و در مقابل، بُعد منفی نیز از ۶ درصد در استان به ۲۲/۷ درصد در تهران افزایش پیدا می‌کند. در چگونگی نوع نگاه شیعیان استان به کردها از منظر این دانشجویان کرد، در بعد منفی توصیفات شبیه به این موارد دیده می‌شود: «مردمانی بی‌فرهنگ با تحمل زیاد که در این شرایط زندگی می‌کنند؛ می‌گویند شهر برای ترک‌هاست؛ حقیر؛ بی‌سواد؛ بی‌فرهنگ؛ خطرناک؛ خوش باور؛ راحت اعتماد می‌کنند؛ قانونی استخدام نشده‌اند؛ رانندگی بد؛ زودرنج؛ ساده لوح؛ کردهای سربر؛ قاچاقچی؛ کرد کوهی؛ کودن؛ مذهبی متعصب؛ مردمانی ساده؛ بی‌سواد؛ مظلوم؛ بردگان خوب؛ بی‌اهمیت به عزاداری‌ها؛ بی‌بندوبار؛ تروریست؛ باعث مشکلات استان، و...».

ترکمن صحرا را با مفاهیم مانند موارد زیر توصیف نموده‌اند: «پولداری؛ شوخ‌طبع؛ صمیمی؛ کم توقع؛ مهمان‌نواز؛ اجتماعی؛ با انسانیت؛ اهل همیاری؛ آدم‌های بدی نیستند؛ با سیاست؛ با مرام؛ با معرفت و با معرفت؛ مذهبی؛ پرشور؛ چالاک؛ خوب؛ خوش اخلاق؛ خوش ذوق؛ خوش صحبت؛ خوش قول؛ خونگرم؛ درست مثل ما؛ درستکار؛ دلسوز؛ دوست؛ رازدار؛ رک؛ روابط عمومی بالا؛ زنگ؛ ساده؛ سازگار؛ سرسخت؛ شاد؛ شجاع؛ شیطون؛ صادق؛ غیر اقتصادی؛ غیرتی؛ قابل اعتماد؛ کوشا؛ مانند هم‌ایم؛ ماهر؛ مذهبی؛ مردم عادی خوبی‌اند؛ مردمی؛ مشارکت‌جو؛ معمولی؛ منعطف؛ مهربان؛ مهمان‌نواز؛ مؤدب؛ نوع دوست؛ وفادار؛ با وفا؛ اجتماعی؛ محترم؛ پرتلاش؛ قابل احترام؛ دید مثبت؛ با فرهنگ؛ افرادی شایسته؛ خیلی احترام می‌گذارند؛ پاک؛ خونگرم؛ و صمیمی؛ با احترام؛ خوش ذات؛ باهوش؛ لایق؛ مؤمن؛ راستگو؛ خون گرم؛ طبیعت دوست؛ فداکار؛ درست کار؛ سخت کوش؛ هر کی سرش تو کار خودشه؛ مثل خودمان هستند؛ همه از یک جا آمده و به یک جا می‌رویم پس همسفر خوبی باشیم؛ آرام؛ پر تلاش؛ بدون مزاحمت؛ خوش برخورد؛ خوش ذات؛ دوست داشتنی؛ صمیمی؛ یاری‌رسان؛ فهیم؛ صمیمی؛ دل‌رحم؛ مهربان؛ قابل اطمینان؛ راستگو؛ وفادار؛ دوست داشتن؛ عاقل؛ مهمون‌نواز؛ اخلاق مدار؛ زحمت کش؛ بدون تعصب و...».

در خصوص بازنمایی خود از منظر دیگری استان نیز وضعیتی مشابه رخ می‌دهد و در طی مهاجرت به تهران، تصویر خویشتن دانشجویان ترکمن از نگاه آن دیگری‌های شیعه حدود ۱۲ درصد تضعیف می‌گردد، به گونه‌ای که وجه مثبت توصیفات خود از منظر دیگری شیعه استان از ۹۵ درصد در استان به ۸۱ درصد در تهران کاهش می‌یابد و در مقابل، بُعد منفی نیز از ۵ درصد در استان به ۱۶ درصد در تهران افزایش پیدا می‌کند.

در چگونگی نوع نگاه شیعیان استان به ترکمن‌ها از منظر این دانشجویان ترکمن، در بعد منفی توصیفات شبیه به این موارد دیده می‌شود: «اقلیت مذهبی؛ تعصبی؛ ساده لوح؛ شهرستانی؛ صاف و ساده؛ غیر قابل اعتماد؛ کم تجربه؛ کم حرف؛ کم رو؛ کم صحبت؛ متعصب؛ مرموز؛ مطیع و...» از سوی دیگر در توصیف مثبت، دانشجویان ترکمن، صفاتی همچون این موارد را از نگاه شیعیان در خود می‌بینند: «آرام؛ امین؛ باهوش؛ بی‌آلایش؛ خونگرم؛ دیندار؛ راستگو؛ صمیمی؛ قانع؛ متدین؛ منصف؛ مهربان؛ اسب‌سوار؛ اهل عمل؛ با ایمان؛ با مرام؛ با استعداد؛ باایمان و اعتقاد؛ بی‌تعارف؛ بی‌طرف؛ پشتکار؛ توانا؛ خالص؛ خلاق؛ خوب؛ خوش خوراک؛ خوش قلب؛ خوش لباس؛ خوش نیت؛ خوشگل؛ خونگرم؛ خونگرم؛ درست‌کار؛ رازدار؛ راستگو؛ زیبا؛ ساده؛ مردمی ساده و بی‌آلایش؛ ساده دل؛ سرزنده؛ شرافتمند؛ شوخ طبع؛ صادق؛ صلح طلب؛ صمیمی؛ غیور؛ قابل اعتماد؛ قانع؛ کوشا؛ لهجه زیبا؛ ماهر؛ متدین؛

در توصیف مثبت، دانشجویان کرد، صفاتی همچون این موارد را از نگاه شیعیان در خود می‌بینند: «آروم و بی‌آزار؛ مهربان؛ بامرام؛ باهوش؛ پاک‌سرشت؛ پذیرا؛ دست و دل‌باز؛ دوست داشتنی؛ ساده؛ خوش تفریح و شاد زیست؛ شاکر؛ صاف و ساده؛ دارای ایمان و اعتقاد راسخ؛ برای زندگی ارزش قائل هستند؛ حافظ فرهنگ و زبان خود؛ خوش ذات بودن و غیره را شنیده‌ام؛ دارای اطلاعات مذهبی قوی؛ دارای اعتماد به نفس؛ دارای عقیده محکم؛ دریادل و با گذشت؛ ساده؛ شجاع؛ راستگو؛ عدم وجود هرگونه مشکلی با سایر مذاهب؛ باغیرت؛ معمولاً در ابتدا بدبین‌اند اما به مرور حس بهتری از همزیستی با افراد بومی پیدا می‌کنند؛ مهمان‌نواز؛ از جوشون برای مهمون مایه می‌زارند؛ از لحاظ مذهبی بسیار مؤمن و مقید؛ همدل و همراه؛ مهربان ساده صمیمی محترم لهجه شیرین؛ عادل؛ قابل اعتماد؛ قوی و مذهبی؛ معتمد؛ منصف و...».

➤ بازنمایی خودی و دیگری در ارتباطات میان مذهبی در منطقه ترکمن صحرا

در بازنمایی دانشجویان ترکمن ساکن استان و یا مهاجر به تهران از دیگری شیعه ساکن منطقه ترکمن صحرا، که عمدتاً متشکل از سیستانی‌ها، بلوچ‌ها، ترک‌ها، طبری‌ها (مانند کتولی‌ها، استرآبادی‌ها و مازندرانی‌ها)، فارسی‌زبانان (مانند سمنانی‌ها، خراسانی‌ها)، آذربایجانی‌ها، و قزاق‌ها مقیم می‌باشد، دانشجویان ساکن استان، صفاتی در توصیف به کار برده‌اند که ۹۲/۶ درصد از آن صفات مثبت و ۶/۸ درصد از آن صفات منفی می‌باشد. اما مهاجرت، تأثیر منفی حدود ۲۰ درصدی می‌گذارد و پس از آن، میزان مثبت بودگی صفات کاهش یافته و به ۷۲ درصد می‌رسد و صفات منفی نیز به ۲۵ درصد افزایش می‌یابد.

دانشجویان ترکمن در توصیف شیعیان ساکن در منطقه ترکمن صحرا بر توصیفات همچون موارد ذیل از منظر منفی اشاره نموده‌اند: «نمی‌توان کلی گفت ولی وقتی می‌بینم یک غیر هم مذهب در یک مصاحبه کاری با امتیاز کتبی کمتر از برادرم، استخدام می‌شود، بدبین می‌شوم و جبهه می‌گیرم؛ افراد دارای مسولیت نیت خوبی ندارند؛ چاپلوس؛ حریص؛ حس خوبی ندارم؛ در خودمانده؛ دورو؛ سودجو؛ کمتر اهل کار؛ غیر قابل اعتماد؛ فرصت طلب؛ متظاهر؛ متعصب؛ مشاجره‌گر؛ مصرف‌گرا؛ مغرور؛ منفعت طلب؛ نژادپرستی وجود دارد؛ حریص؛ بی‌اعتماد؛ طمع‌ورز؛ بی‌تفاوت؛ تعصبی، نمی‌شود اعتماد کرد؛ سودجو هستن؛ خیلی اوقات بی‌احترامی می‌کنند؛ تعارفی؛ حسود؛ گاهی تبعیض‌گر؛ نامسلمان؛ غیرقابل اعتماد؛ چشم چران؛ تنوع طلب؛ غالباً دارای رفت و آمد یک طرفه؛ فقیر؛ متعصب؛ بدجنس؛ و...».

اما در توصیف مثبت، دانشجویان ترکمن، شیعیان ساکن در منطقه

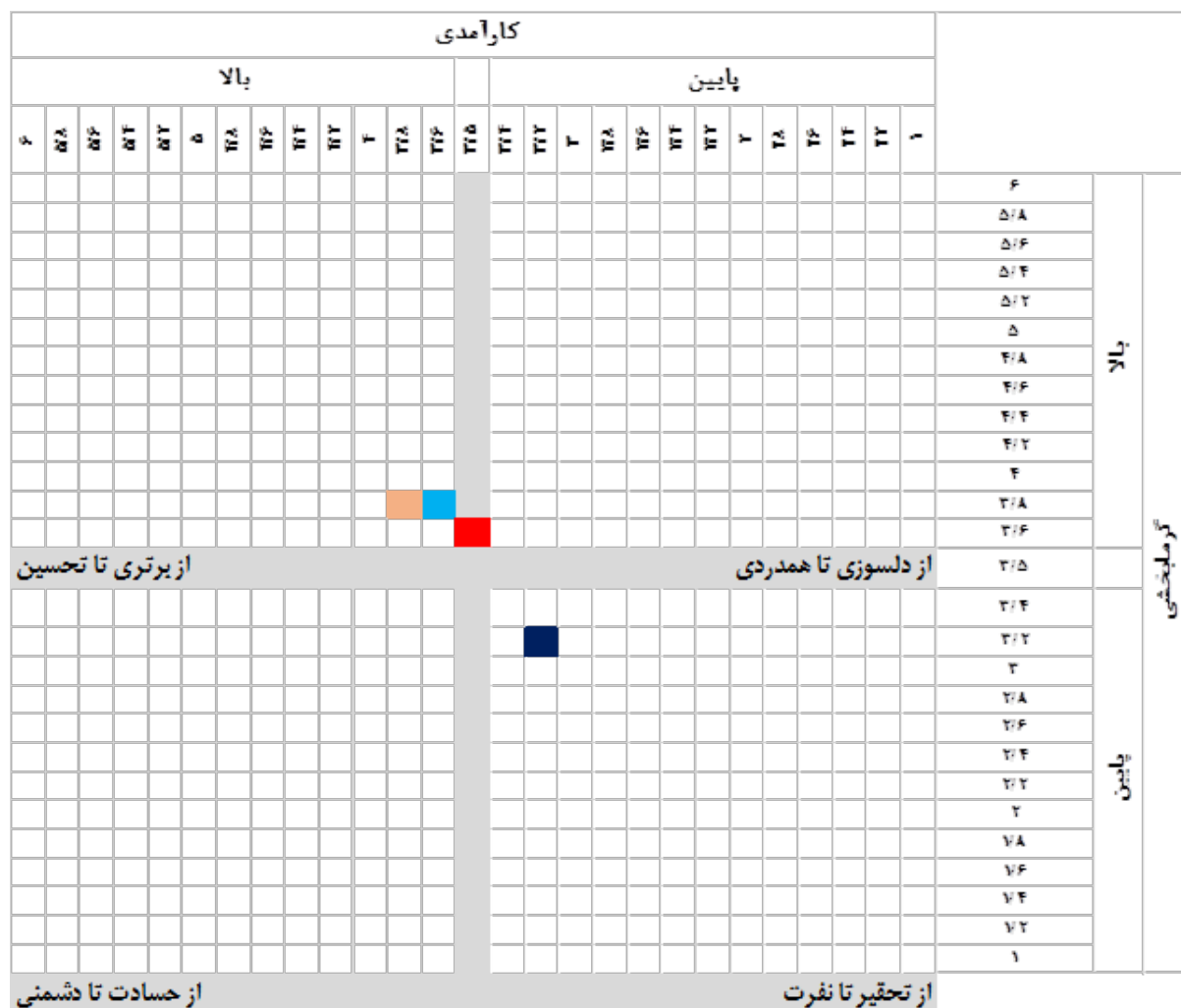
متعهد؛ متواضع؛ متین؛ مهربان؛ مهمان‌نواز؛ مورد اعتماد؛ موفق؛ هنرمند؛ ورزشکار؛ وفادار و...»

بحث

• تعصب‌های بین‌گروهی دانشجویان بلوچ

داده‌های آزمون سنجش تعصب‌های بین‌گروهی Fiske و همکاران (۱۷) در خصوص دانشجویان بلوچ مقیم استان و مهاجر به تهران در نسبت خود با اهالی سیستانی استان سیستان و بلوچستان نشان می‌دهد که در مقایسه با دیگر گروه‌های تحت مطالعه پژوهش حاضر، این دانشجویان بلوچ مقیم استان بدترین تصویر را از دیگری خویش در استان دارند. در ذهن دانشجویان ساکن بوم اصلی، این بازنمایی به طور

میانگین با دو وجه کارآمدی پایین و همچنین گرمای ارتباطی پایین روبه‌روست. موقعیتی که با احساساتی همچون تحقیر و نفرت همراه است. از سوی دیگر داده‌های کیفی نشان می‌دهند که حدود ۴۰ درصد توصیفات از همین دیگری استان نیز منفی است و بر محور مفاهیمی همچون مذهب و قوم‌محوری (Ethnocentrism)، تبعیض و تعارض صورت‌بندی یافته است. اما وقتی همین ارزیابی از سوی دانشجویان مهاجر به تهران صورت می‌گیرد، تجربه سفر و زندگی در این کلان‌شهر موجب ارتقای نسبی در موقعیت دیگری‌های استان در ذهن دانشجویان می‌گردد و کارآمدی و گرمابخشی را به اندازه یک دهم واحد بالاتر از حد متوسط رشد می‌دهد و از نفرت به سوی برتری خوانی حرکت می‌دهد.

تصویر ۱. بررسی شناختی تعصب‌های بین‌گروهی در استان در میان دانشجویان بلوچ

شرایط مشابهی برخوردار است، به گونه‌ای که دانشجویان ترکمن مقیم استان تصویر مطلوبی از خود در چشمان دیگری استان خویش، در مقایسه با دیگر گروه‌ها دارند. یافته‌های کیفی نیز نشان می‌دهد که حدود ۹۵ درصد توصیفات خوانش دانشجویان از نحوه نگرش شیعیان ترکمن صحرا به ترکمن‌ها، مثبت است و به صورت مشابه بر محوریت توانمندی و کارآمدی است و در نقطه مقابل، توصیفات منفی مبتنی بر اقلیت‌بودگی و تعصب است. اما مهاجرت تأثیری منفی می‌گذارد و خوانش خویش‌نشان از چشمان دیگری را از وضعیتی میانی به سوی نفرت حرکت می‌دهد. **تصویر ۲** وضعیت و فرآیند این دو شاخص را در یک مختصات دو بعدی نشان می‌دهد.

در مجموع هم مطالعه کیفی و هم پیمایش نشان می‌دهد که منطقه ترکمن صحرا بدل به بستر مساعدتری در ارتباطات میان قومی و مذهبی دانشجویان ترکمن و دیگران اهل تشیع‌شان در مقایسه با سیستان و بلوچستان گشته است. در این میدان، چند عامل تعیین‌کننده است. اولاً محیط جغرافیای ترکمن صحرا در کنار دریای خزر و مشتمل بر جلگه‌های حاصل‌خیز کشاورزی، کارخانه‌های روغن‌کشی، و... به لحاظ طبیعی بستر اقتصادی مناسب‌تری در مقایسه با شمال و مرکز سیستان و بلوچستان و منطقه کوهستانی کردستان است. از سوی دیگر، منطقه ترکمن صحرا بستر زندگی چند فرهنگی گروه‌های جمعیتی مختلف اعم از سیستانی‌ها، ترک‌ها، بلوچ‌ها، طبری‌ها، فارسی‌زبانان، آذربایجانی‌ها، و قزاق‌هاست و همین امر زمینه فرهنگی مناسبی را در افزایش ارتباطات میان‌فرهنگی به وجود آورده است. در این میان، ارتباط ترکمن‌ها با دیگر ترک زبان‌ها چه در ترکمن صحرا و چه در تهران، ارتباطات درون زبانی مؤثری در ارتقای سرمایه اجتماعی به وجود آورده که در رشد همبستگی اجتماعی مؤثر است. با این وجود، این روند پس از مهاجرت و زندگی در پایتخت با مشاهده تفاوت گسترده امکانات در این کلان شهر و منطقه محلی رو به تضعیف می‌گذارد.

• تعصب‌های بین‌گروهی دانشجویان کرد

در خصوص دانشجویان کرد، داده‌های آزمون سنجش تعصب‌های بین‌گروهی در نسبت ایشان با اهالی کرد و ترک شیعه مقیم کردستان نشان می‌دهد که در مقایسه با دیگر گروه‌های تحت پژوهش، کردهای مقیم استان بازنمایی به نسبت بهتری را از دیگری شیعه خویش در منطقه بازنمایی نموده‌اند، به گونه‌ای که مشابه ترکمن‌ها به طور میانگین با دو وجه کارآمدی به نسبت بالا و همچنین گرمای ارتباطی نسبتاً بالا روبه‌روست. موقعیتی که با احساساتی همچون برتری خوانی همراه است. از سوی دیگر داده‌های کیفی نیز نشان می‌دهند که حدود

به صورت مشابه بازنمایی خویش‌نشان از منظر شیعیان استان نیز از شرایط مشابهی برخوردار است، به گونه‌ای که دانشجویان بلوچ مقیم استان بدترین تصویر را از خود در چشمان دیگری خویش، سیستانی‌های مقیم سیستان و بلوچستان، در مقایسه با دیگر گروه‌ها دارند. یافته‌های کیفی نیز نشان می‌دهد که حدود ۳۰ درصد توصیفات خوانش دانشجویان از نحوه نگرش سیستانی‌ها به بلوچ‌ها، منفی است و بر محور مفهوم طردشدگی قرار می‌گیرد. اما مهاجرت تأثیری نسبی، اما به مراتب کمتر از تغییر تصویر دیگری، می‌گذارد و خوانش خویش‌نشان از چشمان دیگری را از وضعیتی میانی به سوی تحسین تکانی می‌دهد. **تصویر ۱** وضعیت و فرآیند این دو شاخص را در یک مختصات دو بعدی نشان می‌دهد.

در مجموع هم مطالعه کیفی و هم پیمایش نشان از قوت تعصب‌های منفی و دشواری نسبی ارتباطات میان قومی و مذهبی در بین بلوچ‌ها و سیستانی‌های استان سیستان و بلوچستان دارد. این وضعیت واگرایی در دو مفهوم کشف شده تبعیض و تعارض برآمده از مذهب و قوم محوری سیستانی‌ها و در نقطه مقابل حس طرد شدگی بلوچ‌ها نمودی دو چندان می‌یابد. بر مبنای خوانش دانشجویان بلوچ، دولت تشیع محور بنا به تشابه مذهبی به اجرا و اعمال تبعیض منفی علیه ایشان و به نفع رقیب قومی ساکن استان پرداخته و همین امر، موجب نهادینه‌شدن تعارض‌های بین‌گروهی در استان گردیده است.

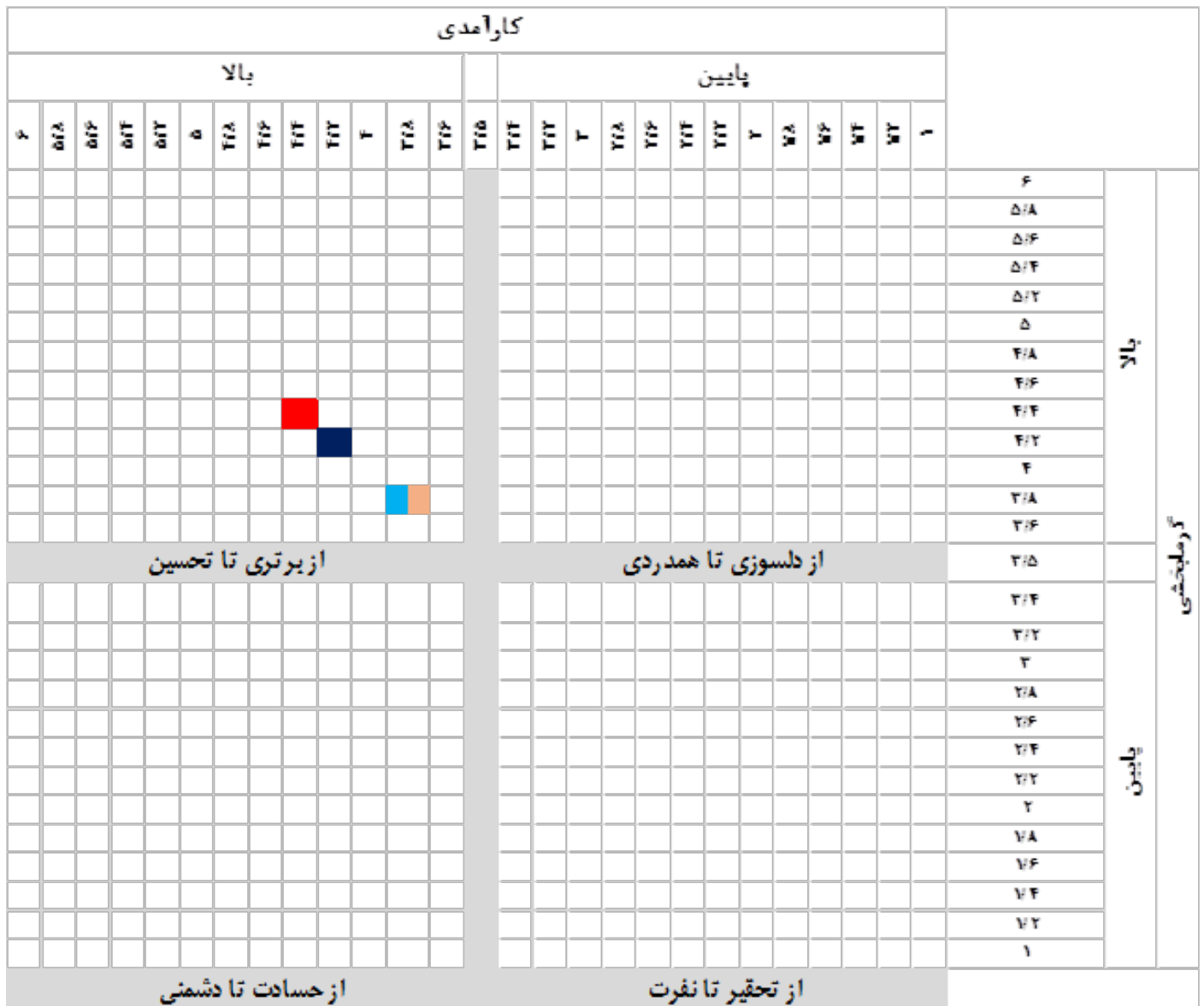
• تعصب‌های بین‌گروهی دانشجویان ترکمن

در خصوص دانشجویان ترکمن، داده‌های آزمون سنجش تعصب‌های بین‌گروهی در نسبت ایشان با اهالی سیستانی، گرگانی، ترک، و... شیعه مقیم ترکمن صحرا نشان می‌دهد که در مقایسه با بلوچ‌ها، ترکمن‌های مقیم استان بازنمایی به نسبت بهتری را از دیگری شیعه خویش در منطقه بازنمایی نموده‌اند، به گونه‌ای که به طور میانگین با دو وجه کارآمدی به نسبت بالا و همچنین گرمای ارتباطی نسبتاً بالا روبه‌روست. موقعیتی که با احساساتی همچون برتری خوانی همراه است. از سوی دیگر داده‌های کیفی نشان می‌دهند که حدود ۹۳ درصد توصیفات از همین دیگری استان مثبت است و بر محور مفاهیم گرمابخشی ارتباط طرفین متمرکز است، هرچند صفات منفی مشابه شرایط سیستان و بلوچستان مبتنی بر قوم/مذهب محوری و احساس تبعیض بازنمایی می‌گردد. اما وقتی همین ارزیابی از سوی دانشجویان مهاجر به تهران صورت می‌گیرد، تجربه سفر و زندگی در این کلان‌شهر موجب تضعیف نسبی در موقعیت دیگری‌های استان در ذهن دانشجویان می‌گردد و از تحسین به سوی نفرت حرکت می‌کند.

به صورت مشابه بازنمایی خویش‌نشان از منظر شیعیان استان نیز از

۸۹ درصد توصیفات از همین دیگری استان مثبت است و بر محور مفاهیم تحمل‌پذیری ارتباطات میان‌گروهی فی‌مابین متمرکز است، هرچند صفات منفی عمدتاً بر محوریت تبعیض ساختاری، تعارض میان مذهبی، منفعت‌طلبی و قوم/مذهب‌محوری بازنمایی می‌گردد. اما وقتی

همین ارزیابی از سوی دانشجویان مهاجر به تهران صورت می‌گیرد، تجربه سفر و زندگی در این کلان‌شهر موجب تضعیف شدید حدود ۳۰ درصدی در موقعیت دیگری‌های استان در ذهن دانشجویان می‌گردد و از برتری خوانی به سوی نفرت حرکت می‌کند.

بازنمایی خود از منظر دیگری استان (دانشجویان مقیم استان)		بازنمایی دیگری استان (دانشجویان مقیم استان)	
بازنمایی خود از منظر دیگری استان (دانشجویان مهاجر به تهران)		بازنمایی دیگری استان (دانشجویان مهاجر به تهران)	

تصویر ۲. بررسی شناختی تعصب‌های بین گروهی در استان در میان دانشجویان ترکمن

[illegible]

بازنمایی خود از منظر دیگری استان (دانشجویان مقیم استان)		بازنمایی دیگری استان (دانشجویان مقیم استان)
بازنمایی خود از منظر دیگری استان (دانشجویان مهاجر به تهران)		بازنمایی دیگری استان (دانشجویان مهاجر به تهران)

تصویر ۳. بررسی شناختی تعصب‌های بین گروهی در استان در میان دانشجویان کرد

در مقایسه با دیگر هویت‌های فردی و جمعی دارد. همچنین شایان ذکر است، که در مرز کردستان ایران، اقلیم کردستان عراق قرار گرفته است که به واسطه ارتباط تنگاتنگ با بسیاری از اهالی کردستان ایران، هم در توسعه ارتباطات درون فرهنگی فراملی و همچنین بسط ایده استقلال‌طلبی کردی تأثیرگذار است. اما از سوی دیگر، نوع سیاست‌گذاری دولت در قبال اهل تسنن در هر سه منطقه کردستان، سیستان و بلوچستان و ترکمن صحرا موجب شکل‌گیری بازنمایی ویژه در میان اهل تسنن از آن دیگری‌های شیعه استان شده است که در آن، قوم یا مذهب محوری اقوام شیعه و احساس محرومیت برآمده از آن برای اهل تسنن، جایگاهی محوری دارد، روندی که در خصوص دانشجویان کرد پس از مهاجرت به تهران و زندگی و تحصیل در پایتخت تشیع محور، به واگرایی مضاعف میان گروهی می‌انجامد.

در این میان، مطالعه حاضر مانند پژوهش Sharifian و همکاران (۱۹) نیز نشان داد که ابزار مدل محتوای کلیشه‌ای Fiske و همکاران (۱۷) از قابلیت مناسبی برای سنجش کلیشه‌ها و تعصب‌های بین‌گروهی و

به صورت مشابه بازنمایی خویشتن از منظر شیعیان استان نیز از شرایط مشابهی برخوردار است، به گونه‌ای که دانشجویان کرد مقیم استان تصویر مطلوبی از خود در چشمان دیگری استان خویش، در مشابهت با ترکمن‌ها و در تفاوت با بلوچ‌ها دارند. یافته‌های کیفی نیز نشان می‌دهد که حدود ۹۴ درصد توصیفات خوانش دانشجویان از نحوه نگرش شیعیان کردستان به دانشجویان کرد مورد مطالعه، مثبت است و به صورت مشابه بر محوریت گرمابخشی است و در نقطه مقابل، توصیفات منفی مبتنی بر بدوی نامی کردهای اهل تسنن اشاره دارد. اما مهاجرت تأثیری منفی قابل توجهی می‌گذارد و خوانش خویشتن از چشمان دیگری را از وضعیتی مثبت به سوی نفرت حرکت می‌دهد. **تصویر ۳** وضعیت و فرآیند این دو شاخص را در یک مختصات دو بعدی نشان می‌دهد.

کردستان در میان دیگر مناطق تحت بررسی این پژوهش، موقعیت ویژه‌ای دارد، چرا که اکثریت دیگری‌های شیعه استان را هم‌زبانان کرد ایشان تشکیل می‌دهند. از سوی دیگر، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در میان اکراد ایرانی، هویت زبانی اهمیت به مراتب تأثیرگذارتری

چگونگی مقوله‌بندی ذهنی افراد از گروه‌های دیگر اجتماعی اعم از قومیت، مذهب، ملیت و... در جامعه ایران برخوردار است.

از سوی دیگر، در مقایسه با داده‌های پژوهش حاضر، Honarbin-Hollyday در کتاب خود، دیده شدن در ایران، به نقش مهاجرت تحصیلی در ایجاد جهان وطنی ایرانی در شهر تهران اشاره می‌کند، و اظهار می‌دارد که کنکور سراسری ورود به دانشگاه‌ها باعث شده که دانشجویانی از تهران برای تحصیل یا ادامه تحصیل به سایر شهرها مهاجرت کنند همین‌طور عده‌ی زیادی از دانشجویان از مناطق مختلف ایران برای تحصیل یا ادامه تحصیل وارد دانشگاه‌های شهر تهران می‌شوند. نتیجه این رویداد این است که علاوه بر فارسی زبانان، عده زیادی از آذری‌ها، لرها، کردها، بلوچ‌ها، ارمنی‌ها، و عرب‌ها با تنوع مذهبی و فرهنگی و هویت‌های قومی مختلف همزمان در اماکن عمومی شهر تهران مانند سامانه‌های حمل و نقل عمومی رستوران‌ها، کافی شاپ‌ها، محوطه‌های دانشگاهی، و مراکز فرهنگی تجمع می‌کنند. این گردهمایی گروه‌های مختلف مذهبی و قومی به نوبه خود باعث ایجاد جهان وطنی

ایرانی شده که امکان درک متقابل و به شناختن آرزوها و تمایلات مشترک خصوصا در میان جوانان کشور را فراهم آورده است (۲۱). با این وجود، همان‌طور که داده‌های پژوهش حاضر در بررسی تعصب‌های گروه‌های قومی اهل تسنن در تهران در مقایسه با هم‌تایان‌شان در استان‌های مرزی نشان می‌دهد در کنار گسترش جهان وطنی ایرانی، مهاجرت تحصیلی دانشجویان همراه با حضور و تأثیر تعصب‌های بین‌گروهی است که می‌تواند گاهی به جای ایجاد زمینه‌های همبستگی اجتماعی در این جهان وطن ملی، موجبات واگرایی را صورت‌بندی نماید. امری که ضرورت سیاست‌گذاری فرهنگی را یادآور می‌سازد.

محدودیت‌های پژوهش حاضر، شامل محدودیت مطالعه در بررسی تعصب‌های بین‌مذهبی دانشجویان شاغل به تحصیل در استان‌های کردستان، سیستان و بلوچستان، و همچنین شهر گنبد و تهران بود. از سوی دیگر، این مطالعه صرفا به تعصب‌های بین مذهبی، دانشجویان اهل سنت کرد، بلوچ، و ترکمن با شیعیان فارس زبان و به خصوص از منظر اهل تسنن پرداخته است.

جدول ۴. جمع‌بندی: ماتریس ترکیب یافته‌های پژوهش در تعصب‌های بین‌گروهی میان مذهبی دانشجویان در استان‌های مرزی

قومیت استان/تهران روش		بازنمایی خودی از منظر دیگری استان		بازنمایی دیگری شیعه استان	
		وضعیت	تحلیل تغییرات مهاجرت	وضعیت	تحلیل تغییرات مهاجرت
قومیت	استان	۳/۵۸	کمی	۳/۱۳	بازنمایی بهتر شده است
	تهران	۳/۷۹		۳/۷۹	
	استان	مثبت (۶۷٪)	کیفی	مثبت (۶۰٪)	بازنمایی بهتر شده است
	تهران	مثبت (۷۱٪)		مثبت (۶۸٪)	
بلوچ	استان	مثبت (۹۴٪)		مثبت (۸۹٪)	بازنمایی تضعیف شده است
	تهران	مثبت (۷۷٪)		مثبت (۵۸٪)	
	استان	مثبت (۹۴٪)	کمی	۴/۳۴	
	تهران	۳/۹۲		۳/۶۱	
کرد	استان	مثبت (۹۴٪)	کیفی	مثبت (۸۹٪)	بازنمایی تضعیف شده است
	تهران	مثبت (۷۷٪)		مثبت (۵۸٪)	
	استان	مثبت (۹۴٪)		۴/۲۹	
	تهران	۳/۸۷		۳/۸۳	
ترکمن	استان	مثبت (۹۵٪)	کیفی	مثبت (۹۳٪)	بازنمایی تضعیف شده است
	تهران	مثبت (۸۱٪)		مثبت (۷۳٪)	
	استان	مثبت (۹۵٪)		۴/۲۹	
	تهران	۳/۸۷		۳/۸۳	

نتیجه گیری

در جمع‌بندی بازنمایی شناختی (جدول ۴) می‌توان گفت که نتایج پیمایش نشان می‌دهد که در خصوص دانشجویان کرد و ترکمن، مهاجرت به تهران، موجب افت خوانش تصویر خود از نگاه افراد غیرهم قوم و هم مذهب استان مرزی شده است. همچنین، بر مبنای داده‌ها به نظر می‌رسد که تصویر دیگری استان نیز برای ایشان تضعیف شده است، و این امر نشان می‌دهد که بازنمایی خودی و دیگری برای دانشجویان کرد و ترکمن پس از مهاجرت به تهران، تضعیف می‌گردد. اما در خصوص دانشجویان بلوچ استان، که در هر دو شاخص بازنمایی خود و دیگری، دارای بدترین تصویر در میان همتایان ترکمن و کرد خود در استان بوده‌اند، می‌توان گفت که مهاجرت به تهران موجب بهبود وضعیت شده است و با ارتقاء شاخص‌های گرمابخشی و کارآمدی، جایگاه دیگری استان را از نفرت و تحقیر میان گروهی دور می‌کند و به سوی برتری خوانی نزدیک‌تر می‌کند. شایان ذکر است که تغییرات برآمده در هر دو شاخص بازنمایی خود از منظر دیگری و بازنمایی دیگری شیعه مقیم استان بر مبنای مهاجرت و در تفاوت میان داده‌های دانشجویان مقیم استان و مهاجران به تهران، معنادار است، همچنین تفاوت‌های این دو شاخص میان گروه‌های قومی نیز معنادار است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق در پژوهش

در این پژوهش، کلیه اصول اخلاق پژوهش رعایت شده است. همه مشارکت‌کنندگان پژوهش دارای رضایت آگاهانه بودند. لذا شرکت‌کنندگان با رضایت کامل در مطالعه شرکت کردند و به ایشان اطمینان داده شد که اطلاعات آنها محرمانه باقی خواهد ماند. از همین رو، کلیه اسامی و هویت‌های افراد در هنگام تحلیل و گزارش، حذف

گردیده است. از سوی دیگر، مشارکت‌کنندگان آزاد بودند که هر زمان مایل بودند از پژوهش خارج شوند.

مشارکت نویسندگان

طراحی پژوهش: جواد حاتمی، محمود شهابی، حسام‌الدین آشنا، عباس کاظمی و سبحان رضایی؛ هدایت و نظارت: محمود شهابی، حسام‌الدین آشنا، عباس کاظمی و جواد حاتمی؛ جمع‌آوری و ورود اطلاعات پژوهش: سبحان رضایی، تحلیل اطلاعات: سبحان رضایی؛ نگارش مقاله: سبحان رضایی، محمود شهابی، حسام‌الدین آشنا، جواد حاتمی و عباس کاظمی؛ ویرایش و نهایی‌سازی مقاله: حسام‌الدین آشنا و سبحان رضایی.

منابع مالی

پژوهش حاضر هیچ‌گونه حمایت مالی از سازمان‌های دولتی یا خصوصی دریافت نکرده است.

تشکر و قدردانی

این پژوهش برگرفته از رساله دکتری سبحان رضایی در رشته جامعه‌شناسی فرهنگی، با عنوان «تاثیر مهاجرت تحصیلی دانشجویان اهل سنت کرد، بلوچ و ترکمن به شهر تهران در دگردیسی هویت‌های فردی و جمعی آنان» با کد پایان‌نامه و اخلاق ۴۱۸۱۹ است که با راهنمایی محمود شهابی و مشاوره حسام‌الدین آشنا و عباس کاظمی در موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری انجام شده است.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله حاضر هیچ‌گونه تعارض منافع را گزارش نکرده‌اند.

References

1. Fiske ST, Taylor ES. Social cognition: From brains to culture. Sabaghipoor S, Sabori Moghadam H, translators. Tehran: Ensan publication; 2022. (Persian)
2. Jenkins R. Social identity. Yar Ahmadi T, translator. Tehran: Shiraze; 2002.
3. Jorgensen MW, Phillips LJ. Discourse analysis as theory and

method. London: Sage Publication; 2002.

4. Hall S. Who Needs 'identity'? In: Hall S, du Gay P, editors. Questions of cultural identity. London: Sage; 1996. pp. 1-17.
5. Turner JC, Oakes PJ. The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social*

Psychology. 1986;25(3):237-252.

6. Tajfel H, Turner JC. An integrative theory of intergroup conflict. In: Austin WG, Worchel S, editors. *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, California:Brooks/Cole;1979. pp. 33-47.

7. Turner JC, Hogg MA, Oakes PJ, Reicher SD, Wetherell MS. *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford:Basil Blackwell;1987.

8. Ginges J, Hansen I, Norenzayan A. Religion and support for suicide attacks. *Psychological Science*. 2009;20(2):224-230.

9. Atran S, Axelrod R, Davis R. Sacred barriers to conflict resolution. *Science*. 2007;317(5841):1039-1040.

10. Fabrigar LR, Wegener DT. Attitude structure. In: Baumeister RF, Finkel EJ, editors. *Advanced social psychology: The state of the science*. Oxford:Oxford University Press;2010. pp. 217-262.

11. Dovidio JF, Gaertner SL. Aversive racism and selection decisions: 1989 and 1999. *Psychological Science*. 2000;11(4):315-319.

12. Sidanius J, Pratto F. *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge:Cambridge University;1999.

13. Bastian B, Haslam N. Psychological essentialism and stereotype endorsement. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2006;42(2):228-235.

14. Cuddy AJ, Fiske ST, Glick P. The BIAS map: Behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of Personality*

and Social Psychology. 2007;92(4):631-648.

15. Harris LT, Fiske ST. Perceiving humanity or not: A social neuroscience approach to dehumanized perception. In: Todorov A, Fiske ST, Prentice DA, editors. *Social neuroscience: Toward understanding the underpinnings of the social mind*. Oxford:Oxford University Press; 2011.

16. Nejati V, Tajmir Riyahi M. *Social cognitive neuroscience*. Tehran:Danzhe;2018. (Persian)

17. Fiske ST, Cuddy AJ, Glick P, Xu J. A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002;82(6):878-902.

18. Cuddy AJ, Fiske ST, Glick P. Warmth and competence as universal dimensions of social perception: The stereotype content model and the BIAS map. *Advances in Experimental Social Psychology*. 2008;40:61-149.

19. Sharifian M, Hatami J, Batouli SA, Boroujeni MM. Citizens of the world: National stereotypes do not affect empathic response in the presence of individuating information. *International Journal of Psychology*. 2022;57(2):251-260.

20. Smith CP, Atkinson JW, McClelland DC, Veroff J. *Motivation and personality: Handbook of thematic content analysis*. Cambridge:Cambridge University Press;1992.

21. Honarbin-Hollyday M. *Becoming visible in Iran: Women in contemporary Iran society*. London and New York:Tauris Academic Studies; 2010.